

HUMBERTUS

SILVÆ CANDIDÆ

ADVERSUS GRÆCORUM CALUMNIAS.

(GALLAND, *Biblioth. vet. Patr.* XIV, 192.)

Ca omnia episcoporum Michaelis Constantinopolitani, et Leonis Arridani [Acridani] perversaciter exhalantium pestiferas menses [mephites] diversarum hæreseon, adversus sanctam Romanam Ecclesiam apostolicamque sedem, imo contra omnem Latinam et Occidentalem Ecclesiam. Hæc quidem calumnia, Græco sermone edita, et Joanni Kanuensi (6) episcopo in suggillationem omnium Latinorum directa, cum fuisset Transi exhibita fratri Humberto, sanctæ Ecclesiæ Silvæ Candidæ episcopo, in Latinum est translata ejus studio, atque delata domino Leoni nono. Quæ etiam hic ad cautelam multorum et notitiam, non autem ad utilitatem aliquam inserta, cunctis scire volentibus fideliter est conservata.

MICHAEL universalis patriarcha novæ Romæ, et A LEO archiepiscopus Arridæ [Acridæ] metropolis Bulgægarum, dilecto fratri JOANNI Kanuensi episcopo.

I. Dei magna dilectio et jucunda compositionis viscera flexere nos scribere ad tuam sanctitatem, et per te ad universos principes sacerdotum et sacerdotes Francorum, et monachos et populos, et ad ipsum reverendissimum papam, et memorari de azymis et sabbatis, quæ mystice indecenter custoditis, et communicatis Judæis. Etenim azyma et sabbata ipsi custodire a Moyse jussi sunt: nostrum vero pascha Christus est. Qui, ut non juxta legem inveniretur adversarius, et circumciscus est, et legale pascha celebravit primitus. Sic, illo discendente, nostrum novum operatus est. Et hoc manifestum est in Evangelio secundum Matthæum; de mystica cæna loquens evangelista, sic quoque inquit: « Prima autem die azymorum accessere discipuli ad Jesum dicentes ei: Ubi vis paremus tibi comedere pascha? Qui ait: Ite ad civitatem ad quemdam, et dicite ei: Tempus meum prope est, apud te facio pascha cum discipulis meis. » Et post pusillam: « Vespere autem facto discumbebat cum duodecim. Et, edentibus illis, dixit: Amen, amen dico vobis, quia unus vestrum me traditurus est. » Et post pusillum, dicente Juda: « Nunquid ego sum, Rabbi? » dixit ei: « Tu dixisti. » Huc usque, o Dei homines, universa legalis paschæ sunt. Deinde ea quæ mystici et nostri sunt addidit; evangelista enim dixit: « E lentibus autem illis, accepit Jesus panem, fregit et dedit discipulis suis, et dixit: Accipite et comedite; hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur. Et accipiens calicem, gratias egit, et dedit illis, dicens: Bibite ex eo omnes, hic est sanguis meus Novi Testamenti. » Dicendo enim novi osten-

dit quomodo ea quæ Veteris fuerunt Testamenti cessavere. Aspicite quomodo panem corpus summi sub Novo Testamento vocavit. Vos quidem panem, nos ἄζυρον dicimus. Ἄζυρος autem interpretatur *elevatus et sursum portatus a fermento et sale, calorem et elevationem habens*. Azymæ autem nihil distant a lapide sine anima, et luto lateris deorsum conjunctæ terræ et sicco luto comparatæ. Quas Moyses cum amaritudinibus comedere miseris Judæis semel in anno legem constituit; quoniam malæ passionis et tribulationis symbola sunt; at nostrum pascha gaudium et lætitia totum est, et extollit nos ab humo propter gaudium ad cælum, sicut et fermentum, propter proprium calorem, panem, qui panis omni suavitate repletus est. Azymæ vero neque sal, neque fermentum habentes, lutum est aridum. Aut non audistis Jesum dicentem discipulis suis. Quia vos estis sal terræ? Et quoniam *Simile est regnum cælorum fermento, quod accipiens mulier abscondit in farinæ satis tribus, usque dum fermentaretur totum?* Mulierem sanctam Ecclesiam vocat. Satis vero tribus modis repletis, Patrem et Filium et Spiritum sanctum: quorum nequaquam lutulentæ azymæ sunt participes. Dicit enim et David de Christo: *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech*. Qui ante Abraham et Moysen, cœli et terræ et cæterarum creaturarum agnoscens Deum, exurgens obtulit illi panem et vinum. Ideo dicit divinus Apostolus: « Quoniam si consummatio per leviticum sacerdotium erat, non secundum ordinem Melchisedech sacerdos Christus diceretur (*Hebr. vii, 11*). » Et quia « translatio sacerdotio necesse est ut legis translatio fiat (*Ibid., 12*), » quæ lex lutulenta constituit azyma Judæis custodire.

(6) Legendum *Transensi*, fuit enim *Tranensis* episcopus cui litteras suas direxit Michael; et, cum Græcis faveret, in eosque propensior esset, depositus

est a Nicolao II, in synodo Apuliæ, ut testatur Petrus Damianus.

II. Idem ipse magnus Paulus ad Corinthios prima A Epistola ex his loquens ait : « Fratres, ego accepi a Domino quod et tradidi vobis : quoniam Dominus in nocte qua tradebatur, accepit panem et gratias agens fregit et dixit : accipite et comedite, hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur : hoc facite in meam commemorationem. Similiter et de calice : Hic est calix Novum Testamentum in meo sanguine : hoc facite quotiescunque bibetis in meam commemorationem. Quotiescunque manducabitis panem hunc et calicem bibetis in meam commemorationem, mortem Domini annuntiabitis (I Cor. xi, 23-26). » Azymæ vero quoque commemorationem habent Dei, neque mortem illius annuntiant, sicut Mosaicæ et ante mille quadringentos annos ex lege constitutæ : et per Novum Testamentum, hoc est, B per sanctum Evangelium et per Christum maledictæ et derelictæ.

III. Sabbata vero quomodo in Quadragesima judaice observatis? Aut non audistis evangelistam loquentem : quia transeuntes discipuli in sabbatis cœperunt iter agere evellentes spicas et comedentes? Dicebant autem Judæi ad Christum : « Vides quid isti fecerint sabbatis? » Qui dixit : « Etiam. Aut nescitis quid egit David cum esuriret ipse, et qui cum eo erant? quomodo intravit in templum, et panes propositionis comedit, » et cætera. Et quia « sabbatum propter hominem factum est, non homo propter sabbatum. » Qui et dicebant, « quoniam homo iste non est ex Deo, quia sabbatum non custodit (Marc. ii, 23, seqq.; Luc. vi, 1 seqq.). » Et iterum loquente Christo in sabbato, et qui manum habebat aridam, similiter et eo qui dæmonis spiritum habebat, in sabbato mundato, murmurantibus Judæis et similia dicentibus, dicit Christus : « Hypocritæ, unusquisque vestrum non solvit asinum a præsepe, aut bovem suum, et ducit adquare? (Luc. xii, 15). » Et paralytico similiter quem sanum fecit. Et ideo hi qui sabbata cum azymis custodiunt, neque Judæi neque Christiani sunt, sed similes sunt leopardo, sicut dicit magnus Basilius, cujus capilli nec nigri sunt, nec albi omnino.

IV. Quomodo autem et suffocata hi tales comedunt, in quibus sanguis tenetur? An nescitis ut omnis animalis sanguis anima ipsius sit, et qui comederit sanguinis animam comedit? Et idcirco secundum hoc nec gentiles ex toto sunt. Illi enim occidunt, aut plaganter comedunt.

V. Item alleluia in Quadragesima non psallitis, sed semel in pascha tantummodo : quod interpretatur, *Dominus venit, laudate, hymnum dicite, et benedicite ei.* Ergo secundum hoc neque Domini, Dominum, neque *Benedictus qui venit*, psallitis. Et istud vero alleluia Hebraice dictum est.

VI. Cur tantam deceptionem horum talium non aspiciatis nec intelligitis, neque corrigitis populos et vosmetipsos, sicut qui debent judicari ex his a Deo? Non derelinquitis quod dicitur quod hoc Petrus et Benedictus et Paulus et cæteri docuerunt? Decipitis vos ipsos et populum in istis. Quæ vero scripsi, ea sunt quæ Petrus et Paulus et cæteri apostoli et Christus docuit, et sancta Ecclesia catholica suscepit et custodit religiose. Quæ et vos correcti custodite. Azymas vero et custodias sabbatorum projicite miseris Judæis; similiter et suffocata barbaris gentibus, ut flamus puri in recta et immaculata fide, et unus grex unius pastoris Christi. Cujus in cruce divino sanguine inebriati laudamus puri pure Patrem et Filium et Spiritum sanctum. Universa Mosaicæ legis et ab eo custodita derelinquentes sine Deo Judæis, qui velut cæci perquirentes Christum lumen amiserunt, permanentes in umbra, sicut insipientes perpetuo. Hæc autem, homo Dei, et multoties ipse cum populo agnoscens docuisti esse, et correctus scripsisti multis similem consuetudinem habentibus. Et ut habeas salutem animæ tuæ, mitte principibus sacerdotum et sacerdotibus, et adjura ut per hæc seipsos corrigant, et Dei populum, ut Dei mercedem in istis habeas. Et si hoc feceris, propono et per secundam scriptionem majora et perfectiora his tibi scribere, fidei vera ostensione et firmamento animarum pro quibus Christus posuit animam suam.

TEXTUS PRÆFATORUM SYCOPHANTARUM EXPLICATUR.

Incipit responsio fratris Humberti sanctæ Ecclesiæ Silvæ Candidæ dicti episcopi, instar dialogi ad ipso Latine conscripta apocrisariatus sui tempore Constantinopoli. Et jussu imperatoris religiosi et orthodoxi Constantini Monomachi Græce edita, sub nominibus Constantinopolitanæ et Romani, anno Domini millesimo quinquagesimo quarto.

I. ROMANUS. Præfulgente gratia sanctæ et individue Trinitatis, in cujus manu nos et sermones nostri, hinc jam aggredimur responsum in litteris et cavillationibus vestris : ut palam sit nos illius summi Petri disciplina eruditos, qui dixit : « Sitis parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea quæ in vobis est spe, cum modestia et timore conscientiam habentes bonam : ut, in eo quod detrahunt vobis, confundantur qui calumniatur vestram bonam in Christo conversationem. »

D Quod figurate per Moysen Dominus innuit, ubi vectes quibus arca portaretur, circulis ipsius semper inesse præcepit : nec unquam extrahi ab eis, ne qua mora fleret quotiescunque arcam elevare necesse esset. Arca siquidem sanctam Ecclesiam; circuli ejus divinam Scripturam; vectes ejus præpositos Ecclesiæ significant, quos semper expedit sacræ Scripturæ insistere : ne pudenter tunc velint discere, quando jam ad exaltationem sanctæ Ecclesiæ debent quæstiones quorumlibet enodare. Unde calumniam ve-

stram seriatim discussari, ab ipsius initio non pigritamur ordiri.

Insuper ut manifestius vestra dicta a nostris secernantur, vestra obelis, nostra autem asteriscis prænotantur. Sed tandem videamus quale sit illud vestræ calumniæ procemium, quo laborastis auditorem vestrum efficere benevolam, ita dicendo :

II. CONSTANTINOPOLITANUS. Del magna dilectio et jucunda compassionis viscera flexerunt nos scribere ad tuam sanctitatem, et per te ad universos principes sacerdotum, et sacerdotes Francorum et monachos et populos, et ad ipsum reverendissimum papam : et memorari de azymis et sabbatis, quæ mystice indecenter custoditis et communicatis Judæis. Etenim azyma et sabbata ipsi custodire a Moysse jussi sunt.

III. ROMANUS. Ex hæc vestra præfatione sicut profiteamini, crederemus vos salutem totius Latine seu occidentalis Ecclesiæ pro sola magna Dei dilectione querere : si sciremus vos vestram vestrorumque non negligere. Cum vero vos ipsos et vobis commissos negligatis, ut nefandos Jacobitas, imo Theupaschitas, seu alias hæreticorum pestes, inter vos et penes vos habeatis : neque eorum consortia, neque colloquia, neque convivia se pariter orare devitetis : quomodo saltem suspicabimur vos aliqua dilectione Dei aut proximi præmonitos compati nostræ perditioni, sicut putatis? Et quare ad præceptum gloriosi Pauli, sic aures præcordiorum obdurastis, ut dicentem non advertatis : « Hæreticum hominem post unam et secundam admonitionem devita? » (Tit. iii, 10.) » Unde ipse Paulus, sciens quod nulla pars esset fideli cum infideli, Irenæum et Philetum devitavit, Et Timotheo Alexandrum ærarium devitare præcepit. Cur etiam non advertitis beatum Joannem contestantem fidelibus : « Si quis venit ad vos et hanc doctrinam non affert, nolite eum recipere in domum, nec ave ei dixeritis : Qui enim dicit ave, communicat operibus illius malignis? » (II Joan. 10 et 11.) Ast vos, quasi omnia uranda immunda sint vobis, oculis contra vos et vestra clausis sanctam Romanam et omnem occidentalem Ecclesiam pollutam hæresi et Judaismo proclamatis, et velut quamdam abominationem devitatis. Ex qua tam cæca et hæcenus inaudita audacia ad hoc prorupistis ut cunctorum hæreticorum, quos adhuc deprehendere valuimus, temeritatem transcendatis. Quamvis omnino singulæ hæreses suis adventionibus aliqua ecclesiæ membra fatigaverint, nulla tamen adhuc ad tantam vesaniam erupit, ut opinionem suam primæ et apostolicæ sedi ingerere præsumpsisset, cum interpositione anathematis. Recensete si placet, ab initio Christianitatis usque ad nostra tempora cunctarum hærescon volumina ; et videbitis an aliqua earum præsumperit talia. Et cum non inveneritis, saltem tunc respiscite, ne, quod absit! permaneat vicinior præcursores illius Antichristi, qui adversatur et extollitur supra

omne quod dicitur Deus, aut quod colitur. In cujus arrogantia monte consistentes, et ex supercilio ejus omnia subter vos jacere reputantes, dicitis vos flexos visceribus compassionis scribere cunctis sacerdotibus Francorum et reverendissimo papæ. Sed non solum Romani et Francorum sacerdotes, verum etiam omnis Latina Ecclesia de monte domus Domini clamat, vobis contradicens : « In Domino confido : Quomodo dicitis animæ meæ, transmigra in montem sicut passer? » (Psalm. x, 2.) Tamen eum quem papam reverendissimum dixistis, revereri et non detestari debuistis.

IV. Quod autem impudenter calumniamini nos communicare Judæis, observando typice azyma et sabbatum, phrenesi inveterata arbitramur adeo vos perdidisse sensum ut nec factum vestrum respiciatis nec dictum. Quapropter suademus vobis ut ad cor redeatis, et animadvertatis quid in Exodo Moyses jubeat de azymis : « Primo mense, quarta decima die mensis ad vesperum comedetis azyma, usque ad vicesimam primam ejusdem mensis ad vesperam. Septem diebus fermentatum non invenietur in domibus vestris. Qui comederit fermentatum, peribit anima ejus de cœtu Israel, tam de advenis quam de indigenis terræ. Omne fermentatum non comedetis, in cunctis habitationibus vestris comedetis azyma (Exod. xii, 18, 19, 20.) » Item unde superius : « Septem diebus azyma comedetis. In die prima non erit fermentatum in domibus vestris. Quicumque comederit fermentatum, peribit anima illa de Israel, a prima die usque ad diem septimam. Dies prima erit sancta atque solemnis, et dies septima eadem festivitate venerabilis, nihil operis facietis in eis, exceptis his quæ ad vescendum pertinent, et observabitis azyma (Ibid., 15-17.) » Item in sequentibus, scilicet in capitulo tertio decimo ejusdem Exodi dicitur : « Septem diebus vesceris azymis, et in die septima solemnitatis Domini erit. Azyma comedes. Septem diebus non apparebit apud te aliquod fermentatum, nec in cunctis finibus tuis (Exod. xiii, 6, 7.) » Item : « Solemnitatem azymorum custodies : Septem diebus comedes azyma, sicut præcepi tibi, in tempore messis novorum (Exod. xxxiv, 18.) » Et in Levitico : « Mense primo, quarta decima die mensis ad vesperam Phase Domini est : et in quinta decima die mensis hujus, solemnitatis azymorum Domini est. Septem diebus azyma comedetis, dies primus erit vobis celeberrimus sanctusque, omne opus servile non facietis in eo, sed offeretis sacrificium in igne septem diebus. Dies autem septimus erit celebrior et sanctorum, nullumque opus servile fiet in eo (Lev. xxiii, 5-8.) » Et in Numero : « Mense primo quarta decima die mensis Phase Domini est, et quinta decima die solemnitatis. Septem diebus comedetis azyma. Quorum dies prima venerabilis et sancta erit : omne opus servile non facietis in ea, offeretisque holocaustum Domino : vitulos de armento duos, arietem unum, agnos anniculos et immaculatos septem, et sacrificia singulorum, et si-

milam quæ conspersa sit oleo. Tres decimas per singulos vitulos, et duas decimas per arietem, et decimam decimæ per agnos singulos, id est, per septem agnos, et hircum pro peccato unum, ut expietur vobis (*Numer. xxviii, 16-22*). » Et in Deuteronomio : « *Observa mensem novarum frugum et verni primum temporis, ut facias Phase Domino Deo tuo, quoniam in isto mense eduxit te Dominus Deus tuus de Ægypto nocte. Immolabisque Phase Domino Deo tuo de ovibus et de bobus, in loco quem elegerit Dominus Deus tuus, ut habitet nomen ejus ibi. Non comedes in eo panem fermentatum : septem diebus comedes absque fermento afflictionis panem, quoniam in pavore egressus es de Ægypto, ut memineris diei egressionis tuæ de Ægypto omnibus diebus vitæ tuæ. Non apparebit fermentatum in omnibus terminis tuis septem diebus. et non remanebit de carnibus ejus quod immolatum est vesperi, die primo mane (*Deut. xvi, 1-4*). »*

V. Hæc omnia, si ita Judæis carnalibus carnaliter observanda veteris legis lator cœlitus censuit constat hæc secundum carnalem observationem omnino aliena a nobis. Quia in illis septem diebus quotidie fermentatum in omnibus finibus et terminis nostris et domibus invenitur, apparet atque comeditur. Nec ipsos septem dies aliter quam reliquos totius anni in azymis observamus : nec apud nos perit de cœtu nostro anima illius quicumque, tam de adventis quam et de indigenis, terræ comederit fermentatum in diebus supra dictis. Sed nec velut ipsi, a decima die mensis priam sumptum agnum masculum anniculum ex pecoribus usque ad quartum decimum servamus, nec ad vesperam immolamus, ut sanguine ejus postes signemus, nec carnes ejus assas igni, accincti et calceati, tenendobaculos in manibus, nocte comedimus festinanter, cum azymis panibus et iactucis agrestibus. Insuper non offerimus incensum holocaustum Domino in his diebus quotidie in igne vitulos duos de armento, arietem unum, agnos anniculos immaculatos septem : et sacrificia singulorum, et similam conspersam oleo : neque hircum pro peccato. ut expietur pro nobis. In quo ergo communicamus Judæis? et in quo solemnitatem azymorum custodimus? An forsitan quia solemnem eosdem dies et feriatos habemus, et a quarta decima luna usque ad vicesimam primam observamus? Et cur eadem vos observatis? nisi quia aliud nobis innuunt, aliud illis? Illis enim data sunt (7) in memoriam spiritualis egressionis nostræ ex hoc mundo, ut vacemus et videamus quoniam ipse est Deus qui nos de tenebris vocavit in admirabile lumen suum, conresurgere et consedere nos faciens secum in cœlestibus, et ut instar lunaris globi incipiamus lucem cordis nostri, id est rationem, a

(7) Hic evidenter ad plenum rationabilemque sensum deest aliquid, quod oppositionem in præcedenti clausula τὸ aliud nobis et τὸ aliud illis signatam referat. Unde probabiliter supponi potest hujusce phrasis initium sequentibus aut parum dissimilibus

terrenis avertere et ad cœlestia convertere; sique sapiendo et quærendo quæ sursum sunt, reviviscamus Deo et moriamur mundo. Sic quoque omnia quæ superius nos carnaliter observare negavimus, Domino annuente, spiritualiter et observamus et omnimode cupimus observare, procul dubio credentes quod, quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, beato Paulo sic protestante : « Hæc omnia in figuris contingebant illis : Scripta sunt autem ad correctionem nostram, in quos fines sæculorum devenerunt (*I Cor. x, 11*). »

VI. Nunc ad observantiam sabbati veniatur. De quo ita in Exodo præcipitur : « Memento ut diem sabbati sanctifices. Sex diebus operaberis, et facies omnia opera tua. Septima autem die sabbatum Domini Dei tui. Non facies omne opus, tu et filius tuus et filia tua servus tuus et ancilla tua. jumentum tuum et advena qui est intra portas tuas. Sex enim diebus fecit Dominus cœlum et terram et mare, et omnia quæ in eis sunt, et requievit die septimo. Idcirco benedixit Dominus diem sabbati, et sanctificavit eum (*Exod. xx, 8-11*). » Item in eodem : « Sex diebus operaberis : die septimo cessabis arare et metere (*Exod. xxxiv, 21*). » Igitur in hujusmodi observatione sabbati, ubi et quænter communicamus Judæis? Illi enim in sabbato otiosi et feriatii nec arant nec metunt, nullinque opus ex more faciunt, sed festum habent et convivium, et requiescunt servi et ancillæ eorum, boves et jumenta. Nos vero nihil horum observamus, sed omne opus facimus, sicut et in præcedentibus quinque diebus, et jejunamus sicut et in proxima sibi feria sexta jejunamus. Vos vero si non Judaizatis, dicite cur Judæis in simili observantia sabbati communicatis? Sabbatum certe ipsi celebrant, et vos celebratis : epulantur ipsi, et solvunt semper in sabbato jejuniium. Illi in sua quadragesima solvunt a jejuno omne sabbatum præter unum, et vos in vestra quadragesima solvitis a jejuno omne sabbatum præter unum. Illis duplex est causa sabbatum celebrandi, scilicet ex præcepto Moysi, et quod contristatis discipulis, ipsi fuerunt de morte Domini, quem non credebant resurrecturum, in hac die gavisi. Unde quia cum Judæis sabbatum, et nobiscum celebratis diem dominicum, videmini in tali observatione imitari sectam Nazarenorum, qui sic recipiunt Christianismum ut non dimittant Judaismum. Latina autem Ecclesia, compatiens passo et sepulto Domino, congaudet resurgenti in die Dominica; quando Judæos nimia occupavit mœstitia, et custodes sepulcri conati sunt corrumpere pecunia. Unde nos, traditionem apostolicam usque in hodiernum diem de sabbato retinentes, et usque in finem retinere cupientes, hic subscribere curavimus quid

verbis ab auctore conscriptam fuisse : *Illis enim data sunt hæc observanda in memoriam illorum egressionis ex Ægypto; nobis autem in memoriam, etc.* EDIT.

super hoc senserint et confirmaverint nostri antiqui A et venerabiles Patres. Ex quorum numero beatissimus papa Silvester, magni Constantini Augusti spiritualis pater, inter alia dixit : « Si omnis Dominicus dies resurrectionis gratia est colendus in gaudio Christianorum : omnis ergo sabbati dies sepulturæ deputandus est in execratione Judæorum. Omnes enim discipuli Domini Sabbato solum habuerunt, sepultum Dominum suspirantes, et Judæis exsultantibus lætitia inerat. Apostolis autem jejuniis tristitia imperabat. Tristemur itaque cum tristibus de sepultura Domini, si volumus cum iis de Domini resurrectione gaudere. Neque enim fas est ut destructiones ciborum et cærimonias Judæorum more Judaico observemus. » Hæc et his similia dicente sancto Silvestro, non placuit quibusdam Orientalibus ista traditio apostolicæ sedis, sed magis elegerunt celebrare sabbatum cum Judæis. Cujus sententiæ concordans sanctus papa Innocentius ait : « Sabbato jejunandum esse ratio evidentissima demonstrat. Nam si diem Dominicum ob venerationem resurrectionis Domini nostri Jesu Christi non solum in pascha celebramus, verum etiam per singulas hebdomadarum ipsius diei imaginem frequentamus, ac sexta feria propter passionem Domini jejunamus, Sabbatum prætermittere non debemus, quod inter tristitiam atque lætiam temporis illius videtur inclusum. Quod utique constat apostolos biduo isto et in mœrere fuisse, et propter metum Judæorum se occultasse. Quod utique non dubium est, et in tantum eos jejunasse biduo memoratur, ut traditio Ecclesiæ habeat isto biduo sacramenta penitus non celebrari. Quæ forma utique per singulas hebdomadas est tenenda, propter quod commemoratio diei illius semper est celebranda. » Quod si putatis semel atque uno Sabbato jejunandum, ergo et dies Dominica et sexta feria semel in pascha erit utique celebranda. Si autem Dominicæ diei ac sextæ feriæ per singulas hebdomadas reparanda imago est, dementis est, bidui agere consuetudine, Sabbato prætermissio, cum non disparem causam habeat a sexta videlicet feria in qua Dominus passus est, quando et apud inferos fuit, ut die tertia resurgens rediret lætitiâ, post biduanam præcedentem tristitiâ. Non ergo nos negamus sexta feria jejunandum, sed dicimus in Sabbato hoc agendum, quia ambobus dies tristitiâ apostolis et his qui Christum secuti sunt indixerunt, qui, die Dominico exhilarati, non solum ipsum festivissimum esse voluerunt, verum etiam per omnes hebdomadas frequentandum esse duxerunt. Hinc jam reliqua vestra dicta discutiamus.

VII. CONSTANTINOPOLITANUS. Nostrum vero pascha Christus est. Qui, ut non juxta legem inveniretur adversarius, et circumcisus est, et legale pascha celebravit primitus, sic, illo discedente, nostrum novum operatus est.

VIII. ROMANUS. Quod Christus vestrum pascha sit, sciat nos ita concedere, si eum asseritis etiam

nostrum, imo totius catholicæ Ecclesiæ pascha esse. Quod si, quod absit! pertinaciter contradixeritis, auscultabimus ipsum Dominum nostrum Jesum Christum sic suos præmonentem de pseudo-christis et pseudoprophetis : « Si quis vobis dixerit : Ecce hic est Christus, aut ecce illic : nolite ire, neque sectemini (*Luc. xvii, 23*). » Quod vero dicitis Dominum Jesum, celebrato vetere pascha, novum discipulis suis celebrandum tradidisse : quis sapiens id negat? Sed illud quod dicitis, Dominum nostrum Jesum Christum ideo circumcisum et vetus pascha celebrasse ne juxta legem inveniretur Deo contrarius, quis unquam ausus erit astruere, nisi manifestus hæreticus? In hoc enim videmini perverse cum Marcionitis et Manichæis sentire alium Deum veterem legem, alium novam dedisse; et, ut apertius dicam, Deum malum et Deum bonum vultis introducere. Et ne illi malo, hoc est Deo tenebrarum, bonus iste Deus lucis inveniretur adversarius, et circumcisus fuit et celebravit pascha vetus. Et quasi devitans illius tyranni, velut fortioris se, iram incurrere, ad tempus simulavit se legem ejus observare. Sed absit tam pestiferum virus a fidelium auribus et cordibus, ut vel suspicetur aliquis aliquid aliquando simulasse omnipotentem et simplicissimam Veritatem, quæ est Christus Deus noster, aut alium veteris legis esse, alium novæ auctorem! cum ipsa Veritas protestetur, dicens : « Nolite putare quoniam veni solvere legem aut prophetas : non veni solvere legem, sed adimplere (*Matth. v, 17*); » et Psalmista dicat : « Etenim benedictionem dabit legislator (*Psal. lxxxiii, 8*). » Deinde subjunxistis :

IX. CONSTANTINOPOLITANUS. Et hoc manifestum est, sicut, in Evangelio secundum Matthæum, de mystica cœna loquens, evangelista sic quoque inquit : « Prima autem die azymorum accesserunt discipuli ad Jesum dicentes : Ubi vis paremus tibi comedere pascha? Qui ait : Ite in civitatem ad quendam, et dicite ei : Tempus meum prope est, apud te facio pascha cum discipulis meis (*Matth. xxvi, 17, 18*). » Et post pusillum : « Vespere autem facto discumbebat cum duodecim discipulis suis, et edentibus illis dixit : Amen dico vobis, quia unus vestrum me traditurus est (*Ibid., 20, 21*). » Et post pusillum, dicente Juda : « Nunquid ego sum, Rabbi? (*Ibid., 25*), » dicit ei : « Tu dixisti (*Ibid., ib.*). » Huc usque Dei hominis, universa legalis paschæ sunt. Deinde ea quæ mystici et nostri sunt, addidit Evangelista, et dixit : « Edentibus autem illis, accepit Jesus panem, fregit et dedit discipulis suis, et dixit : Accipite et comedite, hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur. Et accipiens calicem gratias egit et dedit eis dicens : Bibite ex eo omnes : hic est sanguis meus Novi Testamenti (*Matth. xxvi, 26; Luc. xxii, 17-20*); » Dicendo enim, Novi, ostendit quoniam ea quæ Veteris fuerint Testamenti cessaverunt.

X. ROMANUS. Hæc omnia non a vobis, sed a veracibus Evangelistis conscripta, et ab omnibus orthodoxis Patribus constanter prædicata creditus, et

ipsum Dominum nostrum Jesum Christum quarta A decima luna ad vesperam pascha vetus perfecisse, et mox novum inchoasse predicamus. Quapropter sequentia videamus.

XI. CONSTANTINOPOLITANUS. Aspiciate quomodo panem corpus suum sub Novo Testamento vocavit, sicut vivificum et plenum spiritu, et sicut calor demonstrativum. Vos quidem panem, nos ἄρτον dicimus. Ἄρτος autem interpretatur elevatus et sursum portatus a fermento et sale, calorem et elevationem habens. Azymæ autem nihil distant a lapide sine anima et luto lateris deorsum conjunctæ terræ et sicco luto comparatæ, quæ cum amaritudinibus Moyses comedere miseris semel in divina lege constituit: quoniam malæ passionis et tribulationis symbola sunt significativa.

XII. ROMANUS. In hæc vestra disputatione, illud tantum approbamus, quod Dominus Jesus panem benedictum et fractum in memoriam sui sub novo testamento corpus suum vocavit. Et quod omnis panis hujusmodi vivificet et det vitam mundo, utpote plenus spiritu et calore Dei vivi, et quod nos panem, vos ἄρτον dicitis; reliqua vero vehementer detestamur, et velut hæreticam vanitatem et audaciam oleantia atque resonantia, anathematizamus. Quis enim audebit panem quemlibet, absque mysterio quod supra diximus, asserere plenum spiritu et animatum, nisi discipulus Manichæi? Ipsi enim delirando, sicut vere pleni insania, impudenter asserunt panem et vinum, lignum, lapidem et vestem, cæteraque talia animam habere. Illud quoque quod, azymum negantes panem esse, per etymologiam ejus nominis, quod est ἄρτος, conamini nos vincere: sciat omnino vanum et puerile. Quia et a linguarum peritis diversæ etymologiæ dantur ex uno nomine, secundum humanum placitum magis quam secundum naturam rerum. Et in omnibus Scripturis invenimus panem indifferenter dici, sive fuerit azymus, sive fuerit fermentatus. Quod hinc demonstrare incipimus.

XIII. Primo omnium, ecce manna, tam in lege et prophetis et psalmis, quam in evangelicis et apostolicis litteris, panis, id est, ἄρτος vocatur. Sicut in psalmo: ἄρτον οὐρανοῦ ἔδωκεν αὐτοῖς, ἄρτον ἀγγέλων ἔφαγεν ἄνθρωπος: quod latine dicitur: panem cæli dedit eis, panem angelorum manducavit homo. Et in Evangelio: κύριε, ἀεὶ δὸς ἡμῖν τὸν ἄρτον τοῦτον. Et in Exodo: οὗτός ἐστιν ὁ ἄρτος; ἐν ἔδωκεν ἡμῖν κύριος. Si ergo manna, quod erat album et minutum sicut semen coriandri, et quasi pilo tusum in similitudinem pruinae, gustusque ejus quasi similitæ cum melle, auctoritate divina dicitur panis, sive ἄρτος, quod utique nullam similitudinem aut verum saporem panis habebat; quomodo azymæ possit tolli nomen panis, non videmus: qui utique natura, forma et sapore omnimodis panis est et dicitur, præsertim cum angeli apud Abraham et Lot subcinericiis

(8) Locus plane depravatus.

(9) ἄζυμα.

panes, ἄρτους ὑποτέφρους dicantur comedisse, angelusque Helixe legatur in desertum attulisse. Sed quid multa? In lege et in Evangelio invenimus τοὺς ἄρτους προθέσεως, id est, panes propositionis, quos azymos fuisse nemo dubitat, qui legis Mosaicæ aliquam notitiam retentat. Ubi dicitur: « Omnis oblatio quæ offertur Domino, absque fermento fiet: nec quidquam fermenti ac mellis adolebitur in sacrificio Domini (Lev. ii, 11). » Et in Deuteronomio Moyses azymum vocavit, ἄρτον ταπεινώσεως, id est panem afflictionis. Sermo quoque Domini ad Ezechielem factus dixit: « Et tu, fili hominis, sume tibi frumentum, nordeum, fabam, lentem, milium et viciam, et mitte in vas unum, et facies tibi panes (Ezech. iv, 9). » Ecce tam hic quam in subsequentibus panes dicuntur, ubi nulla fermenti mentio habetur: in tantum ut subcinericiis, hordeaceis ibidem vocentur. Verumtamen, ut de vestris aliquid dicamus, audite quid Joannes monachus Damascenus in laude Dei Genitricis dicit: (8) Ἐπεὶ αὐτὴ τῶν θρωπῶν οὐσία διὰ σοῦ ὀμλίσασα θείῳ πυρὶ ὡς ἔγχυμα (9), πάντα γινε παραβῆνε, εἰς ἔψ ἄπτως θεοτόκον ἀληθινόν διαφυλάξαντα. Quin etiam volumus ut dicatis fermentatum esse azymus sit de quo Salomon ait: « Sævis est homini panis mendacii (Prov. xx, 17). » Et: « Panis absconditus suavior est (Prov. ix, 17); » scilicet quem mulier stulta repromittit. Et hic enim et illic non azymus, sed ἄρτος dicitur. Et quia nos ad hoc trahere nititur tota vestra disputatio, ut pro eo tantum quod Matthæus dicit: λαβὼν ὁ Ἰησοῦς τὸν ἄρτον, id est accepit Jesus panem (Matth. xxvi, 26), incipiamus credere fermentatum et non azymum discipulis suis in memoriam suæ passionis Dominum dedisse; sciat istam sententiam vestram satis infirmam esse, si aliud non habetis quod possit vestræ parti favere. Omnis enim sententia ex opinione procedens, est dubia. Quæ autem ex scientia procedit, certa omnimode et rata. Unde, si aliam sententiam firmiorem non habetis, hac sola tam ambigua nostrum consensum vobis non vindicabit: quia, ut superius copiose monstravimus, azymus, sicut fermentatus, dicitur ἄρτος. Quin etiam Matthæus, qui Hebraice scripsit Evangelium, non dixit: λαβὼν ὁ Ἰησοῦς τὸν ἄρτον, sicut Græcus, sed ut Hebræus Hebræis: La-chah Jesus lechem. Lechem autem Hebraice etiam azymum vocari in Deuteronomio cognoscite, ubi sic habetur: lechem oni, id est panem afflictionis, atque panes propositionis lechem panini (10) dicuntur. Unde in Psalmo, manna quoque similiter vocatur ut lechem albicini (11) achal is, quod interpretatur, panem angelorum manducavit homo.

XIV. Tam copiosis ergo trium principalium linguarum exemplis enervatam etymologiam vestram ex nomine, quod est ἄρτος, sapienter considerate, et azymo nostro fermentatum vestrum præferre cavete. Quia si non obstinata mente manifestæ veritati resistitis, et si Vetus et Novum Testamentum

(10) Panim.

(11) Abirim.

aperte non impugnatis, nobiscum sentire et profiteri habetis, azymum panem fuisse, quem ipse Dominus Jesus in cœna primis Ecclesiæ suæ fundatoribus distribuit in memoriam suæ passionis. Nam, sicut sufficienter supra ostensum est, in septem paschæ diebus fermentatum nec inveniebatur nec apparebat in cunctis domibus seu finibus Israel. Et apud quemcunque fuisset inventum, justa animadversione, velut divinæ legis transgressor, absque recrastinatione peribat de cœlu Israelitarum. Quod si credimus verbis Veritatis dicentis : « Non veni solvere legem, sed adimplere (*Math. v, 17*), » credendum etiam et prædicandum est Dominum Jesum nec unum iota aut unum apicem legis præterisse, et ut totius transgressionis expertem insidiatoribus suis dixisse : « Quis ex vobis arguet me de peccato (*Joan. viii, 46*). » Alioquin nec ipse peccata multorum tulit, nec pro transgressoribus oravit ut non perirent; nec pro nobis passus, sed pro sua prævaricatione justo punitus: præsertim qui nec solus legis transgressor inventus est, fermentato apud se tunc reperto, sed insuper multos discipulos reos mortis effecit, cibans illos fermentato. Videte quorsum evadat hæc vestra disputatio. Nempe si in solemnitate azymorum dicitur quolibet usus fermentato, vere mortuus asseritur in peccato suo, qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ipsius. Insuper administratis Judæis materiam magnam sibi placendi super interfectione Domini, et permanendi in errore suo, et fidem nostram evacuandi: si gloriantes nomine Christiano objecerint Christo quod Judæorum nemo objicere præsumpsit, nec tunc nec modo, nisi forte vestro edoctus magisterio. Quamvis enim principes sacerdotum et omne concilium quæsisserit falsum testimonium contra Jesum, ut eum morti traderent, et nec in verbis ejus invenissent: tamen tale aliquid, quale vos objicitis, nullus eorum objecit. Quod si fuisset objectum, solum unum sufficeret ad perdendum illum. Nec jam Pilato dicenti: « Accipite eum vos, et secundum legem vestram judicate eum (*Joan. xviii, 31*), » dicerent: « Nobis non licet interficere quemquam (*Ibid.*); » quia ipsi præcepto legis interfecissent fermentati participem. Denique tota in Jesum calumnia ex interrogatione Pilati et responsione Judæorum facillime potest animadverti juxta Evangelium Matthæi et Marci, ubi, interrogante Pilato: « Quid enim malè fecit? (*Math. xxvii, 25*), » clamaverunt: « Crucifigatur (*Ibid.*). » Porro, Luca attestante, omnis multitudo tradentes Jesum Pilato dixerunt: « Hunc invenimus subvertentem gentem nostram, et prohibentem tributa dari Cæsari, et dicentem se Christum regem esse (*Luc. xxiii, 2*). » Quibus paulo post ait Pilatus: « Nihil invenio causæ in hoc homine (*Ibid.*, 4). » Et illi: « Commovit populum per universam Judæam, incipiens a Galilæa usque huc (*Ibid.*, 5). » Deinde post aliqua dixit eis Pilatus: « Obtulistis mihi hunc hominem quasi avertentem populum, et ecce ego, coram vobis interrogans, nullam causam mortis invenio in

A homine isto ex his in quibus eum accusatis, sed neque Herodes. Corripiam ergo illum, et dimittam (*Ibid.* 14-16). » At illi postulabant ut crucifigeretur. Joannes autem refert Pilatum sic dixisse Judæis: « Quam accusationem affertis adversus hominem hunc? (*Joan. xviii, 29*). » Qui dixerunt ei: « Si non esset hic malefactor, non tibi tradissemus eum (*Ibid.*, 30). » Et post aliqua dicente eis Pilato: « Accipite eum vos et crucifigite (*Joan. xix, 6*). » Responderunt: « Nos legem habemus, et secundum legem debet mori, quia Filium Dei se fecit (*Ibid.*, 7). » Nonne tot testibus iniquis in Dominum insurgentibus, et iniquitati mentienti sibi, suffecisset hoc unum vestrum mendacium, si constaret eis saltem hoc solum? Nonne instarent Pilato, et dicerent: « Nos legem habemus, et secundum legem debet mori, quia fermentatum in pascha comedit? aut certe apud eum apparuit? Et forte dicetis, eum clam egisse hoc. Absit! Quia non solum de factis suis, verum et de dictis ait ipsi pontifici peremerunt: « Ego palam locutus sum mundo. Ego semper docui in synagoga et in templo, quo omnes Judæi conveniunt, et in occulto locutus sum nihil. Quid me interrogas? Interroga eos qui me audiverunt, quæ dixerim ego (*Joan. xviii, 20, 21*). » Nunquid etiam dominum domus in qua pascha celebrabat, sanctæ legis prævaricatio posset latere? quem constat paternarum traditionum æmulatorem apprime fuisse. Quod si forte et hunc latere potuit, aut certe ipso consensit; nunquid et Judam complicem malignorum Judæorum latere potuit, qui, juxta Psalmistam, « Unanimis ejus dux et notus (*Psal. liv, 14*), » et præsertim dispensator fuit? Quem ipse Dominus dilecto Joanni demonstrans ait: « Ipse est cui intimum panem porrexero (*Joan. xiii, 26*). » Et cum intinxisset panem, dedit Simoni Iscariotis. Ecce hic bis dixit ἄπρον, quem vos non nisi fermentatum accipitis. Quod si ita est, quæ res prohibuit infelicem Judam, demonstrato ipso fermentato, prodere sanguinem magistri palam, quemadmodum volebat prodere clam? Aut quid necesse habuit desperando dicere: « Peccavi, tradens sanguinem justum? » (*Math. xxvii, 4*), cum tradendo transgressorem legis averterit a se et a populo furem Domini, et gratiam promeruerit? Ut enim præceptum legis divinæ

D super hoc breviter tangamus, perpendite quid in Deuteronomio latius dicatur: « Si propheta quilibet, sive frater tuus, filius aut filia, uxor vel amicus quem diligis ut animam tuam, voluerit clam persuadere tibi ut avertaris a cærimoniis legis, non acquiescas ei, nec audias, neque parcat ei tuus oculus ut miserearis et occultes eum; sed statim proditum populo interficies, ut avertatur Dominus ab ira furoris sui, et misereatur tibi, multiplicetque te, sicut juravit patribus tuis (*Deut. xiii, 6-8, 17*). »

XV. Hic ne quid minus factum videatur, etiam vestratum ridiculæ opinioni obviamus: qui, non inveniendes quarum sanctarum Scripturarum funiculo scapham assertionis suæ pertrahant ad alicujus

stabilitatis litus, fluctuando pertrahuntur in illud divinæ omnipotentiae pelagus. Namque sciscitantibus nobis unde Dominus Jesus fermentatum in cœna habuerit, cum in omnibus finibus Israel non inveniretur, respondent: Si creditur omnipotens, potuit subito undecunque fermentatum exhibere, aut certe ipsum azymum benedicendo fermentare. Quod quam sit frivolum nemo non intelligit; quia, quocunque modo apud eum in ipsa solemnitate fermentatum apparuisset, legis transgressor fieret, plane dignus puniri, qui in sanctæ legis contumeliam fermentatum tractasset. Sed, etsi quolibet modo id fuisset factum, aliquis Evangelistarum tantum narraret miraculum, non inferius illo quo aqua conversa narratur in vinum. Et cum tam subtiliter gesta sive dicta in ipsa cœna describunt ut etiam aliqua velut minus necessaria videantur recitare, sicut illud est de contentione prioratus inter discipulos facta, sive quod Dominus ipse præcepit vendi tunicam et emi gladium; quomodo tam obstinato silentio retinere tam necessarij sacramenti initium, et ut ita dicamus, omnimodam metamorphosim, et qualem vos somnia? Neque enim fuerat negligenter commemorandum, quod totius Ecclesiæ exstat fundamentum, et usque secundum Christi adventum retinebit Christianitatis statum, per quod in Christo manemus, et ipse in nobis. Unde vos, assertionis vestræ difficultatem passi, laboratis nobis præjudicium facere ex omnipotentia Christi. Sed vobis fideliter et constanter respondemus: Quamvis omnia quæcunque voluit fecerit et faciat Dominus Jesus, hoc facere non potuit, sicut quondam de lapidibus panem facere non potuit. Si quæritur, cur? Breviter respondetur, quia noluit. Sed unde scitur quia noluit? quia non transgredi potuit nec transgressus est legem, quam non venit solvere, sed adimplere. Itaque unum e duobus eligatis necesse est. Aut enim fermentato abjecto in solemnitate azymorum legem implevit, aut suscepto fermentato legem solvit, propter quam adimplendam se venisse mentitus inveniretur, quod absit! Porro de omnipotentis Dei coomnipotentis Filio, ita habetur in Joannis Evangelio: « Non potest Filius facere quidquam a se (Matth. v, 19). » Qui etiam, secundum Marcum, in patria sua non poterat virtutes multas facere.

XVI. Hinc nil tergiversationum vestrarum præmittentes, quia consideratis vestro fermentato secundum legem et Evangelium juste contradici astruere conamini Dominum non celebrasse pascha cum Judeis quarta decima luna mensis primi, sed priusquam fieret legalis abjectio fermentati. Et hoc probare contenditis ex Evangelio Joannis qui ait: « Et ipsi non introvere in prætorium, ut non contaminarentur, sed ut manducarent pascha (Joan. xviii, 28). » Quod quanta absurditate dicatur, saltem ex hoc perpendite, quod Christum transgressorem legis non cavetis denuo pronuntiare: Quia « cum facta esset hora, discipuit (Luc. xxii, 14). » Quamvis enim vobis posse celebrari pascha lex concedat, tamen quar-

A tam decimam lunam omnimodis observandam denuntiat. Et mundis quidem quartam decimam lunam primi mensis, immundis autem quartam decimam secundi mensis. Et quicumque aliter præsumpsisset, de medio populi sui periret. Quod si quæritur quare Joannes decimam quintam lunam, id est, a pascha secundam, dixerit pascha? cum videatur dicere debuisse: Et ipsi non introierunt in prætorium ut non contaminarentur, sed ut manducarent azyma, quorum prima erat dies ipsa: sciat is indifferenter ab Evangelistis dici pascha et azyma. Nam licet Dominus discipulis dixerit: « Scitis quia post biduum pascha fiet (Matth. xxvi, 2). » Matthæus tamen ipsius diei in cujus vespere fiebat pascha mentionem faciens, inquit: « Prima autem azymorum accesserunt discipuli ad Jesum, dicentes: ubi vis paremus tibi pascha comedere (Ibid., 17). » Cui concordans Marcus ait: « Erat pascha et azyma post biduum (Marc. xiv, 1). » Et post pauca: « Et prima die azymorum, quando pascha immolabant (Ibid., 12). » Ubi si indifferenter non accipiuntur pascha et azyma, ut modo pascha pro festo azymorum, modo festum azymorum intelligatur pro pascha, quomodo stabit: « Erat pascha et azyma post biduum? » (Ibid., 1.) Nam juxta opinionem vestram debuit sic scribi: Erat pascha post biduum, et azyma post biduum. Sed beatus Lucas omnem hujusmodi dissolvens controversiam inquit: « Appropinquabat dies azymorum, qui dicitur pascha (Luc. xxii, 1). » Et quia cum eo qui proprie dicebatur pascha, subsequentes quoque septem dies azymorum abusive nuncupabantur pascha, quem diem vellet specialiter intelligi, in sequentibus luce clarius ostendit, dicens: « Venit autem dies azymorum, in qua necesse erat occidi pascha (Ibid., 7). » Quod plane in quarta decima luna fiebat ad vesperum, quando agnus occidebatur; quem etiam pascha dici sic Evangelista perhibuit, ut ipsum pascha occidendum diceret. Idem quoque in Actibus apostolorum narrat quod Herodes captum Petrum misit in carcerem, volens post pascha producere eum populo. Qui quod pascha dicat mox subjungens declarat: « Erant autem dies azymorum (Act. xii, 5). » Nec mirum. Cum etiam Exo. iii. tertio Dominus, tria festa præcipiens, pascha tacuit, solemnitate azymorum tantum custodiri jussit, quæ prætermissa pascha observari nequit. Porro Joannes qualiter intelligi vellet quod ait: « Ut non contaminarentur, sed ut manducarent pascha (Joan. xviii, 28); » paulo post ait: « Erat autem parasceve paschæ, hora quasi sexta (Joan. xix, 14). » Parasceve paschæ, preparatio paschæ interpretatur; quando jam preparabatur vel instabat celebritas magni diei Sabbati, qui celebrior reliquis paschalibus diebus apud Judæos habebatur, adeo ut, ob reverentiam ejus, gentilis hominis cohabitatio, vel introitu prætorii pollui vererentur; et insuper ne in cruce remaneret corpora in Sabbato, præcaverent. Nec repugnat vero quod pascha solemnitas azymorum dicitur: quandoquidem ipsum pascha cum azymis edebatur,

Uec per totum diem illum, sicut scriptum est, apparebat fermentatum in sinibus illis usque ad vesperum octavæ diei, quam habebant celeberrimam.

XVII. Insuper harum trium solemnitatum continuati octo dies pro uno die sunt habiti, sicut de ænopegix diebus Dominus dicit: « Vos ascendite ad diem festum hunc, ego autem non ascendam ad diem festum hunc (*Joan.* vii, 8). » Qui tamen postea jam die festo mediante dicitur ascendisse, et in novissimo magnæ festivitatis die stetit et clamasse: « Si quis sitit, veniat ad me et bibat (*Ibid.*, 37). »

XVIII. Ecce vestris opinionibus reluctati forsitan plus necessario fuimus verbosi; sed hinc minime debemus reprehendi, quia causam humano generi super omnia necessariam volumus evacuari. Si Dominus Jesus legem potuisset transgredi, inanis enim esset fides nostra, inanis et prædicatio nostra; quia posset doceri peccatum Adæ obfuisse humano generi, mortem autem Christi nihil profuisse. Nunc sequentia videamus: ubi postquam vanis declamationibus, ut supra monstratur, ἀπτον interpretati fuistis elevatum et sursum portatum a fermento et sale, calorem et elevationem habentem, horrenda circitate, abominati azyma, dixistis:

XIX. CONSTANTINOPOLITANUS. Azyma autem nihil distant a lapide sine anima et luto lateris deorsum conjuncta terræ, et sic luto comparata.

XX. ROMANUS. Heu! heu! heu! Domine Deus! ecce compleri videmus principis apostolorum præsagium nostris temporibus. « Ex vobis, » inquit, « erunt magistri mendaces, qui inducent sectas perditionis, et eum qui eruit eos Dominum negant. Superducentes sibi celerem perditionem, et multi sequentur eorum luxurias, per quos via veritatis blasphematur, et in avaritia fietis verbis de vobis negotiabuntur. Quibus judicium jam olim non cessat, et perditio eorum non dormitat (*II Petr.* ii, 1-3). » Cujus sententiæ concordans doctor gentium ait Timotheo: « Scito quod in novissimis diebus instabunt tempora periculosa, et erunt homines seipsos amantes, cupidi, elati, superbi, blasphemii (*II Tim.* iii, 1-2), » et cætera. Et post pauca: « Quemadmodum Jamnes et Mambres restiterunt Moysi, ita et isti resistunt veritati, homines corrupti mente, reprobi circa fidem. Sed ultra non proficiunt. Insipientia enim eorum manifesta erit omnibus, sicut et illorum fuit (*Ibid.*, 8, 9). » Unde et vos impudenter detrahentes azymis etiam illi vivifico mysterio redemptionis nostræ inauditas injurias irrogare non timetis. Nec mirum si in secretis cælestibus acies mentis vestræ caligat, quandoquidem in terrenis tam perverso errat, ut azymum, quod visu et tactu atque gustu simul et usu quotidiano panem comprobat, lapidem seu siccum lutum lateris credat. Et, o quam dignam erroris sui mercedem vestra vesania reciperet, si vobis retrusis, et omni consolatione humani victus fraudatis, lapidem seu siccum lutum lateris apponeret aliquis pro azymis! Ibi procul dubio in summo discrimine vestro

disceratis plurimum distare lapidem sive laterem ab azymis, et quod lapidibus seu lateribus paries, azymis autem confirmetur cor hominis. Quæ quamvis humanam vitam temporaliter sustentent, tamen sine anima esse, sicut et fermentatum, nullus negare audeat, nisi Manichæus demens. Nam in corporis Christi mysterio indubitanter vitalis esca fit perpetuo. Sed dum nitimini apostolicæ sedi derogare super azymis, putredine inveteratæ hæresis vos scetere monstratis, asserendo panibus inesse animam fermentatis, etiam absque mysterio aliquo dominicæ passionis.

XXI. Quod autem calumniamini azyma deorsum terræ conjuncta, non negamus vulgo hæc eadem sic parari lapidibus aut argilla superposita, non, sicut dicitis, terræ conjuncta. Verum hæc ad communes usus hominum et cæterorum animalium transcunt: nam ad magnam Christi mensam non accedunt; sed illud solum quod diaconi cum subdiaconis seu ipsi sacerdotes, sacris amicti vestibus, cum melodia psalmorum conspersum et in ferro paratum ex secretario proferunt. Nempe, sicut apostolici Actus indicant, diaconi specialiter constituti sunt super hoc opus, Petro dicente: « Non est æquum relinquere nos verbum Dei, et ministrare mensis (*Act.* vi, 2). » Vos autem, sicut facere nos reprehenditis, nec in lapide aut argilla seu aliquo metallo vestrum fermentatum paratis. Ergo aut in aqua paratis, aut de cælo manna venit vobis, quod ad humanos et divinos usus habetis.

XXII. Sed ad reliqua frivola vestra veniamus. Non invenitur Moyses dixisse azyma malæ passionis et tribulationis symbola fuisse, sed *lechem oni*, id est *panem afflictionis*: non quod naturaliter aliquid afflictionis in se habeat, sed quod Hebræis ad memoriam revocet quia, ab Ægyptiis exire compulsi, conspersam farinam, antequam fermentaretur, asportarint in humeris; quæ, ut superius sufficienter disseruimus, nihil nos tangunt juxta carnalis observantiam ritus. Ideo discutiamus quod sequitur.

XXIII. CONSTANTINOPOLITANUS. Nostrum vero pascha gaudium et lætitia totum est, et extollit nos ab humo propter gaudium ad cælum, sicut et fermentum, propter proprium calorem, panem; qui panis omni suavitate repletus est. Azymum vero, neque sal neque fermentum habens, lutum est aridum. Aut non audistis Jesum dicentem discipulis suis: « Vos estis sal terræ? » (*Matth.* v, 13.) Et: « Simile est regnum cælorum fermento, quod accipiens mulier abcondit in farinæ satis tribus, donec fermentaretur totum? » (*Matth.* xiii, 33.) Mulierem sanctam Ecclesiam vocat: satis vero tribus, hoc est, tribus modis repletis, Patrem et Filium et Spiritum sanctum, quorum nequaquam lutulentum azymum est particeps.

XXIV. ROMANUS. Optamus vobiscum celebrare pascha, quod totum sit lætitia, et plenum gaudii, in terra scilicet viventium, quia hoc a vobis concess-

sum est in terra morientium, ubi et de præteritis scandalis subest gemitus, et de futuris metus. Unde, si cupitis de continuo pascha postmodum gaudere, in isto animo non sitis interim sine timore. Sed, sicut Psalmista monet: « Servite Domino in timore, et exultate ei cum tremore (*Psalm. 118, 11*). » Et instanter cum apostolis petite ut gaudium vestrum sit plenum. Illud etiam quod asseritis, id est, pascha vos ab humo sustollere ad cælum præ gaudio, ita agere debet omnino. Quia si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt querite, ubi Christus est in dextra Dei sedens: quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram: sin alias, jam non levatur anima vestra ad Deum, sed contra Deum.

XXV. Sane quoniam vestrum gaudium comparatis fermento, quod suo calore panem extollit, ambigimus jam quale illud gaudium sit, quia fermentum in bono accipi vix invenimus, nec fermentatus panis absque consecratione est suavitate aliqua plenior azyinis panibus, quos plerique sibi salubriores et sapidiore arbitrantur; sed qualis fuerit propositio, aperit hæc vestra conclusio.

XXVI. CONSTANTINOPOLITANUS. Azymum vero, neque sal neque fermentum habens, lutum est aridum.

XXVII. ROMANUS. Iteratis contumeliis in tantum azyma accessitis, ut pene omnibus visibilibus et invisibilibus naturis injuriam irrogetis. Si enim, ut definistis, lutum aridum est quicquid neque sal neque fermentum habet; ergo beati spiritus et animæ justorum, sive ipsa quatuor elementa, ex quibus omnia visibilia existunt, lutum sunt: quoniam neque sal neque fermentum habent. Nec sufficit vobis tantum nefas evomuisse, nisi insuper Dominum testem vestræ opinionis produceretis, quasi pro sola commendatione et confectione vestri fermentati dixerit discipulis suis: « Vos estis sal terræ (*Math. 5, 13*), et simile est regnum cælorum fermento (*Math. 13, 33*). » Ergo quia verba quæ sunt spiritus et vita, ad litteram placet vobis intelligere: placeat etiam vestro fermentato aliquid palmitum et sinapi adjungere. Nam idem Dominus dicit discipulis: « Vos estis palmites (*Joan. 15, 5*). » Et: « Simile est regnum cælorum grano sinapis (*Math. 13, 31*). » Quod scilicet calorem administrat, quem tantopere tota vestra calumnia in fermento collaudat. Noveritis tamen ipsam de fermento absconso expositionem vestram catholico dogmati contrariam. Si enim mulier illa Ecclesiam signat, et tria sata sanctam Trinitatem, ubi et quando et ad quid Ecclesia in ipsa beata Trinitate fermentum abscondit? An forte quisquam summo et incommutabili bono Deo quicquam augmenti aliquando conferre potuit aut poterit? Quapropter convenientius parabolam hanc exposuissetis, si regnum cælorum sanctam Ecclesiam significare dixissetis; fermentum autem doctrinam apostolicam; tria sata tres filios Noe, quibus post diluvium mensuratur

A farina, id est, totius humani generis massa: in qua utique mulier, id est coæterna Deo Patri Sapientia, facta ex muliere, doctrinam apostolicam quasi fermentum recondidit, et regnum cælorum, id est præsentem Ecclesiam, ex diversis nationibus coadunavit.

XXVIII. Jam quia, post multiplices azymorum obreccationes, ad hoc prorupit vestra insolentia, ut in ipsa terribilia et vivifica sacramenta redemptionis nostræ apertis contumeliis irreverenter insurgat, et azymum exclamet lutulentum, et nequaquam sanctæ Trinitatis particeps esse, respondere cogimur deinceps vobis stultis juxta stultitiam vestram, ne vobis sapientes esse videamini. Certissime sciatis quod gloriatio vestra stercus est et vermis, hodie enim extollimini, et cras non inveniemini; et, secundum Psalmistam, ut pulvis ante faciem venti comminuemini, et ut lutum laterum dehebinini, juxta proverbium Sapientis, de stercore boum lapidandi, et velut stercus in via conculcandi, sicut et antecessores vestri hæretici ac præcursores antichristi. Ut enim in libro beati Job dicitur: « Ex quo posuit Deus hominem super terram, cognoscitur laus impiorum brevis esse, et gaudium hypocritæ ad instar puncti (*Job. 20, 5*). » Unde, quia in eo putatis vos sapientes si aliorum institutionibus detrahitis, hinc par pari referemus, quod vestram impudentiam mordebit; ut retrahat [eam vel vos] a reverendorum sacramentorum injuriis.

XXIX. Salva ergo, ut dignum est, reverentia corporis Domini nostri Jesu Christi, et, in fermentato et in azymo, perquiramus an fermentum ad humanas mensas preparatum sincerius ac mundius sit plebeio azymo. Et primo omnium fermentatum repetamus, ut perspecta diligenter ejus scaturigine verax judicium de puritate fermentati habeamus. Necessè est enim ut rivus fontis qualitate et naturam sequatur. Ita enim originem fermenti invenire cupimus, sicut hominis cujuslibet originem ipsam matrem omnium terram invenimus. Nam si hominis originem alium hominem dixerimus, jam propago, non origo, erit; quomodo nec fermentum fermenti origo esse poterit. Sicut enim sententia vulgi exstat, fermenti origo sit, cum aut spuma musti seu fæx cujusdam rusticæ potionis quæ apud Gallos *cervisia* dicitur, vel certe jus elixati hordei aut ciceris, sive lac ficulnæ vel pecorum corruptum injicitur conspersæ farine. Cum ergo spuma, fæx, elixatum leguminum, et lac ficus vel pecorum corruptum apud homines computentur inter sordida, constat fermentum sordibus non carere per omnia: Massæ autem cuicumque fermentum injicitur, necesse est corrumpatur, sicut ait sapientissimus Pëdulus: « Modicum fermentum totam massam corrumpit (*Gal. 5, 9*). » Ubicumque autem corruptio tam in divinis quam et in humanis litteris dicitur, ibi etiam deerioratio seu vitiositas aliqua substantiæ accidisse comprobatur. Unde, si non potest aliquando corruptio in bonam partem intelligi, nulli

jubium est quin fermentato azymum mundius sit, quod, nullam corruptionem fermenti admittens, ex munda farina tantum et pura aqua conficitur. Fermentum quoque si aliquandiu in massa negligitur, tanto acrore eam corrumpit ut ultra humanis usibus non prosit. Deinde panis fermentatus parvo situ efficitur mucidus, quod rarissime incurrit azymus, utpote plenus et solidus, non tumidus et cavernosus, uti fermentatus. Qui licet magna ex parte impar sit nostris laudibus, tamen per omnia par est vestris moribus. Ipse enim, fermento veteri corruptus, deprehenditur acidus, cavernosus et tumidus: et vos haud secus, humana opinione corrupti, loquacitate apparetis acidi, calliditate cavernosi. Et, ut divinæ scientiæ vacui, humana scientia inceditis inflati, juxta illud dictum Apostoli: « Scientia inflat (*I Cor. viii, 1*). » Cui etiam supradicta vitia inesse ibidem Apostolus attestatur, Timotheo jicens: « Si quis aliter docens, et non acquiescens sanis sermonibus Domini nostri Jesu Christi, et ei quæ secundum pietatem est doctrinæ, superbus, nihil sciens, sed languens circa quæstiones et pugnas verborum, ex quibus oriuntur invidiæ, contentiones, blasphemiæ, suspiciones malæ, conflictationes hominum mente corruptorum, et qui veritate privati sunt (*I Tim. vi, 3, 4, 5*). » Quod vero fermentum sicut præfati sumus, in divinis et humanis litteris, in malum ponatur, Dominus in Evangelio testatur: « Cavete, » inquit, « a fermento Phariseorum, quod est hypocrisis (*Luc xii, 1*). » Et Paulus: « Expurgate, inquit, vetus fermentum (*I Cor. v, 7*). » Et paulo post: « Epulemur non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ et nequitiae (*Ibid., 8*). » In sæcularibus quoque litteris satyricus, effeminationem et corruptos mores Romanorum redarguens, ait:

Quid didicisse? nisi hoc fermentum, et quo semel iustus Innata est, rupto jecore, exierit caprificus?

(*Pers. i, 21.*)

XXX. Et, si omnes Scripturas perscrutati fueritis, nunquam et nusquam fermentum in bonam significationem poni invenietis, nisi in uno loco Evangelii, ubi regnum cælorum fermento simile Dominus dicit, doctrinam videlicet apostolicam significans. Si vero omnes revolvatis Scripturas, nunquam et nusquam invenietis azyma poni in significationem contrariam, sed aut sinceritatem aut veritatem significare, sicut Apostolus ait: « Epulemur in azymis sinceritatis et veritatis (*I Cor. v, 8*). » Unde vestra duplicitas, suo fermentato contenta, Romanæ et Latine simplicitati azymum extorquere desinat. Ne, si fuerit pertinax, anathema maranatha cum suo fermentato fiat, et prophetam sibi exprobrantem audiat: « Ite ad Bethel, et impie agite, et sacrificate de fermentato laudem (*Am. iv, 5*). »

XXXI. Nunc videatur quænam Ecclesiarum majori diligentia et subtiliori significatione Dominici corporis proprietatem imitetur. Romana quippe et Occidentalis Ecclesia a ministris sacri altaris in

secretario confectum offert azymum, quod ex grano frumenti et limpida lymphâ per ignem fuerit præparatum, significans se in una mediatoris Dei et hominum, hominis Dei Jesu Christi, persona, tres perfectas credere et venerari substantias: humanam scilicet carnem, animam rationalem, et Verbum Dei Deum. Et granum quidem assimilari carni, quam de sola Virginis carne, quasi ex grano matris terræ, sola virtute cœlesti, non autem aliqua commistione virili factam omnipotens Divinitas animavit, puriorem substantiam, id est animam, quasi aquam præclaram et nobilem ei infundens. Quas geminas substantias ab ipsius virginalis conceptionis exordio Verbum Dei rite suscepit, et, mediante suæ divinitatis calore, tanquam igne, sibi construxit et consolidavit. Taliter præparatus azymus fidei invocatione totius Trinitatis, sit verum et singulare corpus Christi; non, sicut Theopaschitæ volunt, corpus Patris et Filii et Spiritus sancti. Quod et vos videmini sentire, dicentes Patris et Filii et Spiritus sancti particeps non esse azymum, sed subaudiatur, sicut fermentum est particeps eorum. Ex qua prava sententia si non vultis cum Theopaschitis damnari, nolite in ipsa commemoratione Dominicæ passionis aliquod participium seu communionem, præter solam consecrationem vel cooperationem, concedere sanctæ et impassibili Trinitati; quia mors solius humanitatis Filii Dei in illo sacramento visibili [recolitur], ut Apostolus ait: « Quotiescunque manducabitis panem hunc et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat (*I Cor. xi, 26*). » Ipse quoque Dominus Jesus in speciali commemorationis suæ privilegio discipulis distribuens panem, ait: « Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur (*Ibid., 24*). » Meum, inquam, quod, Spiritus sancti septempleræ gratia subnixum, ipsa sapientia Dei Patris æternæ ædificavi mihi templum quadraginta et sex diebus in utero et ex utero intactæ Virginis: quodque, mox pro vobis et pro multis per passionem crucis in mortem resolvendum, omnipotens Trinitas post triduum suscitabit, non permittens sanctum suum videre corruptionem. Meum, inquam, hoc est, Filii Dei et Filii hominis, qui vadit sicut scriptum est de illo. Quapropter, sicut prædiximus, tota beata Trinitas in consecratione Eucharistiæ cooperatur, sed sola mors Christi in fractione ejus et in usu annuntiatur.

XXXII. Hinc jam quæ apud vos habeatur disciplina et cautela supra tanto mysterio advertamus. Vos aliquando pretio fermentatum a quocunque viro seu femina præparatum habetis, in tantum ut nonnunquam ab ipsis publicis negotiatorum tabernis emptum panem ad Dominicam mensam transferatis; quem tractatum illotis et sordidis quorumlibet manibus negare non potestis. Qui sane, juxta nostram narrationem, quinque substantiarum particeps est, id est, fermenti, farine, salis, aquæ et ignis. Quorum omnium significationes congruas in illa simplici et sincera carni Salvatoris, si habetis,

date nobis. Par est enim ut de fermento nobis rationem reddatis, quemadmodum nos de azymis vobis: ne forte, quod absit! perversitas Manichæorum, ad fulciendum errorem suum, asserat has quinque substantias in sacrificium Christianorum assumi propter quinque antra tenebrarum, quæ fingunt mentiendo sibi. Date quoque evidentem causam illius circumcisionis, qua coronulam panis ad sanctum sacrificium ferro levavi, cum immaculata hostia immaculatum corpus Domini aptius videatur significare, et integritas panis integritatem Ecclesiæ, quæ corpus Christi sit participatione ejus integerrimi corporis. Quod qualiter fieri debeat, Paulus Corinthiis ita prædicat: « Panis quem frangimus, nonne participatio Domini est? Quoniam unus panis, unum corpus multi sumus omnes, qui de uno pane et uno calice participamus (I Cor. x, 17). » Unde et Dominus panem accepisse, benedixisse et fregisse, non autem legitur ante vel postea incidisse. Deinde quod sanctum panem vitæ æternæ in calice intritum cum cochleari sumere consuestis, quid opponitis? Neque enim ipse Dominus panem in calice vini intrivit, et sic apostolis dedit dicens: accipite et cum cochleari comedite: hoc est enim corpus meum. Sed, sicut sancta Romana Ecclesia usque nunc observat, panem integrum benedixit et fractum: in gulis particulatim distribuit dicens: « Accipite et comedite, hoc est corpus meum (Matth. xxvi, 26). » Qui, postquam cœnatum est, calicem porrexit dicens: « Bibite ex eo omnes (Ibid., 27). »

XXXIII. Quam reverendam angelis et hominibus institutionem etiam sancta Sion, prima scilicet Ecclesia, usque ad hæc moderna tempora, sicut ab apostolis accepit, fideliter retinuit: adeo ut quidam Hierosolymitanorum pontificum datis epistolis significaverint quantum illorum institutio discrepet a Græcis. Sic enim scriptum reliquerunt: « Ex ipsa sancta civitate Hierusalem, quæ et sancta Hierosolyma, exiit fides Christiana: in ipsa quoque sancta Sion et sancta resurrectio primæ Ecclesiæ dicuntur et veraciter habentur. In ipso sancto et venerabili loco adimpletur divina et immaculata oblatio Domini nostri Jesu Christi, sicut decet per ordinem. » Et puto quia benefaciunt ibi, quod non nisi integras et sanctas ponunt ipsas oblationes in sanctas patinas, nec, quomodo Græci, habent lanceam ferream qua sciundant in molam cruæ ipsam oblationem, id est proscomiden. Porro in præfatis sanctis Ecclesiis, eum ipsa sancta patina sanctam anaphoram, id est oblationem, exalant. Etenim veræ et aptæ sunt ipsæ oblationes, tenuesque, ex similia. Lanceam vero ferream nesciunt, nisi quæ latus Domini nostri Jesu Christi aperuit. Cochlear vero cum quo communicent, sicut in Ecclesia Græcorum, minime habent, quia non ita commiscunt ipsam sanctam communionem in calice, sed sola [panis] communione communicant populum. Itaque et in magnis et in parvis Ecclesiis hunc morem traditum sibi a sanctis apostolis habent omnes Christiani ipsius provincie.

A Græci autem, cohabitantes eis, alii sic, alii qualiter a suis acceperunt. Ad hæc, si quid ex sancta et venerabili Eucharistia in Hierosolymitanis ecclesiis superfuerit, nec incendunt nec in foveam mittunt, sed in pyxidem mundam recidunt, et sequenti die communicant ex eo populum, quia quotidie communicant ibi, eo quod conveniant illuc ex diversis provinciis Christiani, qui, propter fidem et maximum amorem Filii Dei, communicare ibi desiderant, quia et locus ipse venerabilior et sanctior est omnibus locis in omni terra. Et ibi est sepulcrum sanctum et honorabile Domini nostri Jesu Christi, et sanctus Calvarie locus. Subterrare autem vel infodere sanctam Eucharistiam in terra, sicut quidam dicuntur agere, aut in lagenam mittere, aut effundere illam, negligentia magna est et nullus timor Dei. Etenim fides Christianorum, ipsa impolluta et divina mysteria sunt, secundum quod Christus dixit: « Qui manducat carnem meam et bibit sanguinem meum, vita vivet in æternum (Joan. vi, 53, 54). » Sed de his hactenus: præcipue cum vos ipsi possitis hæc colligere subtilius ex tenore epistolæ illius quam istis ex græca latinam perfecimus. Ubi luce clarius intelligi datur, eundem ritum divini sacrificii sanctam Hierosolymitanam Ecclesiam observasse antiquitus, quem sacrosancta Romana Ecclesia observare non cessat hactenus. Siquidem tenues oblatas ex similia præparatas integras et sanas sacris altaribus nos quoque superponimus, et ex ipsis post consecrationem fractis cum populo communicamus. Et tunc demum calice meri et liquidi cruoris potamur: quandoquidem nemini discipulorum nisi Judæ proditori intinctum panem a Domino porrectum invenimus, significante quod eum esset traditurus; pari modo etiam residuum dominicæ oblationis reponimus.

XXXIV. Jam, quia sufficienter auctoritate Novi et Veteris Testamenti constat Dominum nostrum Jesum Christum commemorationem suæ passionis recitentem in azymis discipulis sub ipsa cœna commendasse, sicut hodieque sancta Romana et Latina Ecclesia noscitur recolere, dicere debetis cujus institutionem in fermentato tam obstinate defenditis. Nempe quicumque seu qualiscunque ille fuerit, juxta beatum Job, compositus Deo, qui est ipsa justitia et sapientia, nec sapiens erit. Nec potest fieri ut quilibet convenientius aut verius commendare prævaluisset sacrosanctum mysterium fidei, quam ipse qui tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis, Agnus immaculatus qui tollit peccata mundi. Cui comparata, imperfecta, cujus inscientia summa est ignorantia. Quapropter eventilemus reliqua dicta vestra.

XXXV. CONSTANTINOPOLITANUS. Dixit autem David de ipso: « Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech (Psal. cix, 4). » Qui, ante Abraham et Moysen, cœli, terræ et cæterarum creaturarum agnoscens Deum, exurgens obtulit illi panem et vinum. Ideo dicit divinus Apostolus: « Quo-

niam si consummatio per leviticum sacerdotium A
eratur, non secundum oronem Melchisedech sacerdos
Christus diceretur; et quia, translato sacerdotio,
necesse est ut legis translatio fiat (*Hebr. vii, 11*). »
Quæ lex lutulenta constituit azyma Judæis custodire.
Idem ipse magnus Paulus ad Corinthios prima Epi-
stola ex his loquens sic ait : « Fratres, ego accepi a
Domino quod et tradidi vobis. Quoniam Dominus,
in qua nocte tradebatur, accepit panem, et gratias
agens fregit et dixit: Accipite et comedite: hoc est
corpus meum, quod pro vobis tradetur; hoc facite
in meam commemorationem. Similiter et de calice :
Hic calix novum testamentum est in meo sanguine,
hoc facite, quotiescunque bibetis, in meam com-
memorationem; quotiescunque manducabitis panem
hunc et calicem bibetis, mortem Domini annuntia-
bitis (*I Cor. xi, 23-26*). »

XXXVI. ROMANUS. Quamdiu vestigia doctiloqui
Pauli fideliter tenuistis, omnino irreprehensibiliter
cucurristis. Sed mox ut præcurrere tentastis, mise-
rabiliter corruistis. Quibus non sufficit aberrasse,
nisi insuper doctorem gentium in fide et veritate
maluissetis post vos reluctantem trahere, quam illius
vestigia repetendo errorem vestrum evadere. Insu-
per inauditum præjudicium eidem facitis, quando,
suis dictis eum impugnando, azyma lutulenta pro-
nuntiat, quæ tam ipse quam omnis catholicus esse
sinceritatis et veritatis asserit. Illam deinde etymo-
logiam vestram super pane contra nos defensando,
complicem vestrum tantum apostolum laboratis
efficere, quasi in eo quod, veraces Evangelistas se-
cutus, ait : « accepit panem (*Matth. xxvi, 26*;
Marc. xiv, 22; *Luc. xii, 19*), » non nisi fermeza-
tatum voluisset affirmare. Quod si fieri potuit,
inanis prædicatio et labor tanti Apostoli erit. Eva-
cuabitur mors Christi, quia jam non tradidit semet-
ipsum pro nobis, sed juste interiit, sicut trans-
gressor legis. Verum quam sit hæc vestra etymo-
logia frivola, satis abundeque ostenditur supra. Jam
videamus quorsum pertrahere conamini tantum
Apostolum suæ assertionis finibus.

XXXVII. CONSTANTINOPOLITANUS. Azyma vero ne-
que commemorationem habent, neque mortem an-
nuntiant, sicut Mosaica et ante mille quadringentos
annos ex lege constituta, et per Novum Testamen-
tum, hoc est, per sanctum Evangelium et per Chris-
tum maledicta et derelicta.

XXXVIII. ROMANUS. O sacrilega temeritas! o
viriosa et maniosa Manichæorum diacitas! o ab
omnium viribus et cordibus procul abigenda impie-
tas! Eone pertraxistis Apostolum, ut in tantæ per-
fidie barathrum præcipitaretis vobiscum? Ecce
illud pestiferum ovum, quod tandiu parturistis, re-
pente peperistis, ex quo qui comederit morietur, ut
Isaias propheta dicit : « Et quod fuerit confotum,
erumpet in regulum! » (*Isa. lix, 5*). Ecce, ut cla-
ret, dolorem concepistis, iniquitatem peperistis, et,
contra ipsam veritatem et omnes divinas paginas

mentiti, impudenter latratis ipsum Filium Dei le-
gem et azyma, quæ constituerat, maledixisse. Sed
o sancta, o bona, o venerabilis lex cum universis
mandatis et observationibus tuis! quicumque te et
tua usque ad unum iota maledixit, maledicit aut
maledicet, sit ille maledictus! Potuitne aut debuit
Dominus noster sic ingratus esse, ut tam fidellem
et devotum præconem et constantissimum testem
suum aliqua maledictione confunderet? qui non
cessavit tota sua intentione, signis, mandatis, sa-
crificiis, cæremoniis atque verbis gloriæ ejus con-
clamare. Et ubi didicistis quod Dominus legi et
azymis maledixerit? Forsitan dicturi estis: Ubi
novum pascha tradidit discipulis suis, aut ubi sur-
rexit a mortuis. Sed, ut superius liquido cognosci-
tur, et ipsis benedictis et fractis novum pascha
instituit, et ipsa suæ resurrectionis die a duobus
invitatus in Emmaus castello, accepit panem, be-
nedixit, et mox *ἔγνων ἑαυτοῖς ἐν τῇ κλάσει τοῦ ἄρ-
του*, id est « cognoverunt eum in fractione panis
(*Luc. xxiv, 13, 30, 31, 35*) »; quem omnimodis
azymum fuisse constat, quia usque ad octavas pa-
schæ nullo modo fermentatum in omnibus finibus
Israel apparebat. Sane quod ipse, factus sub lege,
legis testimonium habuerit, dicit Judæis : « Scruta-
mini Scripturas, in quibus vos putatis vitam æter-
nam habere, et ille sunt quæ testimonium perhi-
bent de me (*Joan. v, 39*). » Et iterum : « Si cre-
deretis Moysi, crederetis et mihi: de me enim ille
scripsit (*Ibid., 46*). » Unde in alio loco protestatur
se non venisse solvere legem, sed adimplere
(*Matth. v, 17*). Cujus quodlibet minimum mandatum
quisquis solverit, etiam in regno cælorum, hoc est in
præsenti Ecclesia, minimus foret, nedum illam futu-
ram aliquo modo introiret, in qua factor et doctor le-
gis magnus vocaretur. Ipsa quoque suæ resurrectionis
die, duobus supradictis discipulis, incipiens a Moysæ
et omnibus prophetis, interpretabatur Scripturas quæ
de ipso erant. Deinde undecim congregatis dixit :
« Oportebat impleri omnia quæ scripta sunt in lege
Moysi et in prophetis et in psalmis de me. Et quia
oportebat pati Christum, et resurgere a mortuis
tertia die, et prædicari in nomine ejus pœnitentiam
et remissionem peccatorum per omnes gentes (*Luc.
xxiv, 44, 46, 47*). » Ecce breviter Salvator innuit
incarnationis ac passionis suæ humilitatem, atque
resurrectionis gloriam, omniumque gentium vocatio-
nem et per baptismum salvationem, in veteri te-
stamento præmonstratam, et in novo fuisse exhibi-
tam, ut merito Evangelium nihil aliud sit dicendum
quam legis expositio. Quæ lex, velut bajula et nutrix
Christi et Ecclesiæ, id est sponsi et sponsæ, capitis
et corporis, in plenitudine temporum prævia evan-
gelicæ gratiæ et veritatis lucerna, publicis visibus
revelavit quod diu in secretis cubiculi occultavit. Tunc
repente illius « speciosi forma præ filiis hominum
(*Pal. xliv, 3*) » [decus] omni creaturæ resplenduit,
ubi per sanctos apostolos, quibus aperuit sensum ut

elligerent Scripturas, mysterium cunctis retro saeculis absconditum in omnem terram et usque in fines orbis transmisit. Maledicendus ergo est uternus ille, qui, Spiritu Dei gravidatus, ab initio parturivit omnia sacramenta Christi et Ecclesiae, tandemque in fine saeculorum peperit ipsum Evangelium praedicandum ubique? Siquidem Vetus Testamentum efficit ut per Novum libera fronte praedicetur partus Virginis, et credatur resurrectio ex mortuis, atque per lignum et aquam et Spiritum reparatio humani generis. Alioquin deleto Veteri Testamento Novum evanescet, fabulaque putabitur, nec retineri poterit absque caractere suo, quoniam nec paries stabit sine fundamento. Quod ipse Dominus suis factis et dictis supposuit, et apostolis seu praedicatoribus suis inspiravit narrationis suae cursum firmare anchora Testamenti Veteris; cujus auctoritatem primum magister Ecclesiae proficitur certiore esse illa voce quam super Dominum transfiguratum facta audivit. Unde firmissimum credendum est et liberime profitendum quod quicumque Veteri Testamento contradicit, etiam Novi adversarius existit, quod velut rota in medio rotae inesse Veteri sanctus Ezechiel vidit (*Ezech. 1, 16; x, 10*).

XXXIX. Deinde quasi subjectum vel fundamentum est Vetus Testamentum, cujus aedificium vel superior pars constat Novum: quod necesse est deficiet vel corruet, deficiente vel corruente subjecto cui insidebat, et subjecto quidem seu fundamento permanente, permutantur supersidentia saepe; intereunte autem vel ruente, nequeunt pariter non interire vel ruere. Hoc utique Dominus utriusque Testamenti lator intelligi volens, cum posset omnipotenti voluntate vacuas sex hydrias in nuptiis vino de nihilo repente creato implere, maluit tamen, certi mysterii gratia, prius aqua easdem hydrias a festi ministris usque ad summum impleri, et post solo nutu suo mirabile vinum fieri. In quo provido Redemptoris nostri facto dicimus aquam non substantiam suam, sed qualitates, id est saporem et colorem et si qua sunt huiusmodi, permutasse, ut animadvertamus ipsum Dominum Vetus Testamentum, quo sex mundi aetates per ministerium priorum patrum repleverat, non evacuasse, sed innovasse; nec inde quidquam reprobando minuisse, sed quod ei inerat et latebat approbando exhibuisse. In quibusdam enim, sola permutatione temporum seu varietate excerpta, lex et Evangelium idem concorditer clamant. Verbi gratia, lex praedicit: « Prophetam suscitabit vobis Dominus de fratribus vestris (*Deut. xviii, 15; Act. vii, 27*). » Et: « Ecce virgo concipiet et pariet filium (*Isa. vii, 14*). » Evangelium praedicit: « Propheta magnus surrexit in nobis (*Luc. vii, 16*). » Et: « Virgo concepit et peperit filium (*Luc. ii, 7*). » In quibusdam etiam, tempore et themate salvo, commemorant voces pietatis et impietatis. Ut est: « Deus meus, ut quid dereliquisti me? » (*Matth. xxvii, 46; Marc. xv, 34*). Et: « Speravit in Domino, eripiat eum, salvum faciat eum, quoniam vult eum

(*Psal. xi, 9*). » Porro si alicui insipida videtur talis lympha, noverit nullo vitio lymphæ istud sibi contingere, sed nimio palati sui stupore. Animalis enim homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei. Stultitia siquidem est illi lex Dei, nec novit ex ea mentis ventrem salubriter replere, sed perniciosè distendere. Spiritualis autem, qui iudicat et discernit omnia, cum nostro architriclino Paulo fideliter decantat: « Scimus quia bona est lex, si quis ea legitime utatur (*1 Tim. i, 8*). » Et illud: « Scimus quoniam lex spiritualis est (*Rom. vii, 14*). » Quod si lex spiritualis est, ministratio Spiritus fit spiritualiter examinata, et ministratio mortis carnaliter discussa. Quamvis enim lex suate natura sit vita, vitio tamen hominum mors fit, sicut idem Apostolus dicit: **B** « Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? absit! Sed peccatum non agnovi, nisi per legem (*Ibid., 7*). » Et post pauca: « Itaque lex quidem sancta, et mandatum sanctum et justum et bonum: Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? absit! Sed peccatum, ut appareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortem (*Ibid., 12, 13*). » Et rursus: « Invenio igitur legem volentem mihi bonum facere, quoniam mihi malum adjacet (*Ibid., 21*). » Tandem, si sapienter audistis quæ præmisimus, respicite ab injuriis legis, quam sanctam, et mandatum sanctum et justum et bonum affirmat Apostolus; ne medicum demonstrantem morbos et curare volentem videamini obruere lapidibus tanquam phreneticus.

XL. Porro numerosa patrum conjugia, et ex tribu sua, atque carnalia sacrificia, et circumcisionis seu variarum purificationum caerimonias, ciborumque differentias noveritis temporaliter carnalibus aut permissa aut iussa: ut costalium jugo vel licentia mandatorum retineret, ne ad idololatriam seu ad cætera flagitia corruerent; spirituales autem significatione bonorum futurorum quæ in his promittebantur, jugiter sublevaret, ut advenientia a longe conspicerent et devote salutarent. Quod, licet huiusmodi observationibus pro loco et tempore viderentur nimium dediti, ut sua condescensione paulatim brutas plebes per signa traherent ad res, tamen quid in his senserint, ex his beati David dictis liquet: « Si voluisses sacrificium, dedissem utique: holocaustis non delectaberis. Sacrificium Deo spiritus contribulatus (*Psal. l, 18*). » Unde rursus ait: « In me sunt, Deus, vota tua (*Psal. lv, 12*). » Cujus personam suscipiens, carnali populo contestatur, dicens: « Nunquid manducabo carnes tauro-rum, aut sanguinem hircorum potabo? Immola Deo sacrificium laudis, et redde Altissimo vota tua (*Psal. xlix, 13, 14*). » Nonne huic et reliquis patribus aqua legis, colorem et saporem mutaverat, quæ pallida et insipida carnalibus apparebat? Quippe his frigeat, quæ illis sic calebat ut jam tunc discipuli Jesu dicere possent: « Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur nobis in via et aperiret Scripturas? » (*Luc. xxiv, 32*). Littera enim legis per Moysen data, carnales occidebat, cujus spiritus,

gratia et veritate per Jesum Christum facta, spirituales vivificabat : ut illi, timore temporalis mortis, ac si frigore contracti, inde pallerent, unde isti, amore æternæ vitæ, quasi calore vegetati, rubebant, et cum Paulo libere proclamant : « Plenitudo legis est dilectio (Rom. xiii, 10). » In cujus duobus præceptis charitatis totam pendere Veritas perhibuit. Quod si Deus charitas est, Deo procul dubio adversatur quisquis aliquid legi Moysi subtrahere conatur, quam ipse totam in charitate pendere testatur. Quæ charitas gemina, carnalibus et terrenis cæremoniis contexta, velut quidam bisulcus hamus vermiculis seu volaticis plumis insertus, et in pelagus humanæ captivationis cœlitus demissus, vagos et vacuos cœlestium homines, inescatos visibilibus, invisibili mucrone trajecit, et trajectos ad sinum angelicæ libertatis retraxit : dicentes Deo in Canticorum canticis : « Trahe me post te (Cant. i, 3). » Et : « Valnerata charitate ego sum (Cant. iv, 9). » Sic, dum homo adhæret Deo, et homini proximus, decentissima lineæ, et tanquam aurea mandatorum divinatorum catena, pariter ad paradysum retrahuntur.

XLII. Deinde quanta instantia Euphrasion Rhodiorum episcopus legem veterem contra Severianos hæreticos defenderit, ex subjectis verbis ipsius liquet, ubi inter nonnulla alia dixit : « Fundamenta domus præclaræ circa squalida loca sunt posita, ut ea quæ sunt superius nullas contumelias stercorem patiantur. Superiora ergo domus laquearibus auratis, parietibusque pictis, et vario marmorum metallo sunt edita ; inferiora vero, humori terreno vicina, degesta etiam superiorum universa suscipiunt. Quid ergo nunc faciemus ? Si auferimus inferiora, superiora corruunt : tamen, si destruenda erant inferiora, non hoc aliis poterat, nisi Dei Filius facere. Videamus ergo utrum ipse destruxerit hoc quod nos dicimus permanere. « Putatis, inquit, quia veni legem solvere aut prophetas ? Non veni legem solvere, sed adimplere (Matth. v, 17). » Et vos ergo saltem, his et aliis proprii doctoris vestri vocibus revocati, ab injuriis sacratissimæ legis cessate, ne ab eodem et ab omnibus Catholicis anathema cum Severianis sitis.

XLIII. Sed ne forte adhuc vobis nimium placeatis ex opinationibus vestris, cum nihil teneatis, diligentius recapitulemus dictum Apostoli, quem supra violententer ad vestrum suffragium attrahere tentastis. Quia ait : « Si consummatio per sacerdotium leviticum erat ; populus enim sub ipso legem accepit ; quid adhuc necessarium fuit secundum ordinem Melchisedech alium surgere sacerdotem, et non secundum Aaron dici ? Translato enim sacerdotio, necesse est ut legis quoque translatio fiat (Hebr. vii, 11, 12). » In quibus verbis, sicut superius ostenditur, nil aliud intelligit consummationem, nisi consumptionem, id est, abolitionem et finem, non qui perficit, sed qui interimit. Quod longe aliter esse idem Apostolus edocet dicens : « Finis legis Christus, ad justitiam omni credenti (Rom. x, 4). » Unde,

A quoniam aliter dicitur *finivi panem*, » aliter « *finivi telam*, » accipiamus necesse est Christum finem legis, consummantem, non consumentem : perficientem, non annihilantem : complementem, non evacuantem. Quod finis ab initio sæculi promissus, et in fine exhibitus, dum penderet in cruce pro nobis sacrificium vespertinum et ultimum factus, sciens quia jam omnia consummata sunt, ut consummaretur Scriptura, dicit : « Sitio (Joan. xix, 28). » Qui cum accepisset acetum, dixit : « Consummatum est (Ibid. 30). » Et inclinato capite tradidit spiritum. Ubi certe nec Evangelista dicit : *ut consumeretur*, sed *ut consummaretur* Scriptura. Nec ipse Dominus : *consummatum est*, sed *consummatum est*. Ad quam morientis vocem velum templi scissum est usque deorsum, ut, juxta Apostolum, accedentibus ad Christum velamen usque tunc positum in lectione Veteris Testamenti significaretur ablatum. Quæ consummatio non per leviticum sacerdotium fuit, quia, attestante Apostolo : Nihil ad perfectum duxit. Ex quibus Apostoli verbis ne forte resumatis ansam calumniandi, attendite quia non dixit, *nil boni fecit lex*, sed, *nil perfecit*. Habuit enim, ut idem Apostolus ait, justificationes culturae, et sanctum sæculare, et tabernaculum manufactum, et pontifices presentium honorum, qui per alienum sanguinem semel in anno introeuntes sancta sanctorum, sanctificabant inquinatos ad emundationem carnis. A quibus munera et hostiæ offerebantur, quæ non possunt juxta conscientiam perfectum facere servientem, solummodo in cibis et potibus et variis baptismatibus et justitiis carnis, usque ad tempus correctionis impositis. Christus autem assistens pontifex futurorum honorum, per amplius et perfectius tabernaculum non manufactum, id est non hujus creationis, neque per sanguinem hircorum et vitulorum, sed per proprium sanguinem introivit semel in sancta, æterna redemptione inventa, quando per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, et mundavit conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad serviendum Deo viventi. Equidem secundum legem plures facti sunt sacerdotes, idcirco quod morte prohiberentur permanere. Illic autem, eo quod maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium : qui solus proprio sanguine semel æternam redemptionem perfecit, quam illi alieno sanguine incessanter imitantes, imperfectam repræsentabant. Quæ ut accessit, omnis ille sacrificiorum seu cærimoniarum carnalium cursus jure conquevit. Neque enim deinceps pluribus sacrificiis indigemus, quia in uno æternam redemptionem invenimus, quæ, per leviticum sacerdotium incepta, per pontificatum Domini Jesu constat perfecta, qui non secundum Aaron, sed secundum ordinem Melchisedech ideo sacerdos dicitur, quia panem et vinum offerendum atque sumendum in veritate carnis et sanguinis sui constituit fidelibus suis. Cujus generatio inenarrabilis de Patre, sine matre, de Matre, sine patre : nec initium dierum nec finem

habens, solus verus Rex justitiæ et pacis. Cui quia convenientiis assimilatur Melchisedech, non solum ex uno sacrificio et genealogia, sed etiam ex prænomine, quam Aaron; dicitur sacerdos Christus secundum ordinem Melchisedech, non secundum Aaron. Denique Melchisedech ille nec corpus et sanguinem suum in pane et vino Divinitati obtulit, nec sine parentibus aut initio et fine fuit, neque substantialiter Rex justitiæ et pacis; sed quod hæc omnia Scripturæ de illo homine aut tacerunt aut dixerunt, in manifestiori significatione nostri Melchisedech: cujus ille, sicut et Aaron, umbra, non veritas fuit. Ad quem translato sacerdotio, necesse est ut legis quoque fiat translatio, a littera scilicet occidente ad spiritum vivificantem, a vetustate ad novitatem, ab imperfectione ad perfectionem, a servitute ad libertatem et filiorum Dei adoptionem, a Judæis ad gentes, quibus Apostolus ait: « Non accepistis spiritum servitutis iterum in timore. sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba, pater (Rom. viii, 15). » Quia utique lex translatione est alterata, non facta alia: immutata, non est mutata: accessu gratiæ cumulata, non est recessu suo exinanita. Sicut Dominus suis inquit: « Nisi abundaverit justitia vestra plus quam Scribarum et Phariseorum, non intrabitis in regnum cælorum (Math. v, 20). » Nunquid dixit: Nisi reprobaveritis aut omnino reliqueritis justitiam Scribarum et Phariseorum, non intrabitis in regnum cælorum? Sed quoniam justitia illorum erat tantum a malo opere abstinere: voluit Dominus in hoc suorum justitias superabundare, ut non solum malum ab opere sed insuper a cogitatione satagerent rescare. Nam illis ex lege bonum erat non occidere, nec mœchari: istis autem super hoc ex gratia optimum et perfectum, non irasci nec concupiscere. Ideo lex ramos malitiæ succidit; gratia vero etiam radices ejus evellit. Et, sicut in resurrectione hoc ipsum corpus humilitatis nostræ et non aliud reformabitur, sic et lex ipsa per Evangelium reformata in toto mundo prædicatur. In qua utique reformatione quamvis plurimum decus augeatur naturæ, tamen integritas in nullo aufertur, quando, ad similitudinem grani, seminatum corpus animale, surget corpus spirituale, et seminatum in infirmitate, surget in virtute. Hæc quoque reformatione cælum et terra transibunt; non interibunt: transferentur, non auferentur. Nec moveamur a nostro sensu, nec terreamur, si nonnulla legis sacramenta exhorret animalis sensus: quandoquidem ipsius sancti Evangelii nonnulla mysteria exhorruit hactenus, in tantum ut, Domino dicente: « Amen amen dico vobis, nisi manducaveritis carnem Filii hominis et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis (Joan. vi, 54), » etiam maxima pars discipulorum ejus ab eo discessissent, dicendo: Durus est hic sermo. Quis potest eum audire? » (Ibid., 61.) Præterea Novum Testamentum ideo dicitur, quia procul dubio æterna sunt quæ pollicetur, sicut malis supplicium æternum.

Nam quantum ad recitationem seu conscriptionem, ipsum Evangelium in novissimo die omnino præteribit; ubi deinceps nec Scriptura aliqua necessaria erit.

XLIII. Cæterum si ad rem pertineret, monstramus non mille quadringentos annos tantum, sicut scripsistis, sed mille quingentos et amplius annos ab institutione azymorum per Moysen usque ad passionem Christi decurrisse. Sed, cum nostræ intentionis sit Romani ritum sacrificii approbare, chronographis relinquimus opinionem vestram præfato annorum numero reprobare. Itaque si azyma, quemadmodum astruere conamini, per Christum et ejus Evangelium fuerunt maledicta, reprobata et derelicta, et ideo deinceps non debentur offerri in sacrificio Domini, quia per Moysen constituta sunt Judæis; sciatis fermentatum quoque constitutum per Moysen Judæis. Sicut in Levitico dicit: « Hæc est lex hostiæ pacificorum: Offerret panes fermentatos cum hostia gratiarum, quæ offertur pro pacificis (Lev. vii, 11, 13). » Idem Moyses in eodem: « In pentecoste offeretis ei panes primitiarum de duabus decimis similæ fermentatæ, quos coquetis in primitias Domino: offeretisque cum panibus septem agnos (Lev. xxiii, 17). » Sal quoque, quem tantopere prædicatis in fermento, per Moysen ita constitutus Judæis in Levitico: « Quidquid obtuleris sacrificii, sale condies, nec auferes sal fœderis Domini Dei tui de sacrificio tuo. In omni oblatione offeres sal (Lev. ii, 13). » Quapropter, si a nobis non debent offerri azyma quia Mosaica sunt, nec a vobis debent offerri fermentatum et sal, quia æque Mosaica sunt. Et quia, ab Apostolo audientes: « Vetera transierunt, ecce facta sunt nova (II Cor. v, 17), » insipienter putatis omnia Veteris Testamenti reprobata, et penitus destructa et ad nihilum reducta sacramenta; hinc jam perpendatis necesse est, ad quantas difficultates properet hæc vestra opinio. Denique si vetera non proficiendo, sed deficiendo transierunt, unde vobis templum, altare, sacrificium, candelabrum, et cætera sancti ministerii vasa seu ornamenta aut vestimenta sacerdotalia? Unde vobis encænna, pentecoste et pascha seu Quadragesima? Unde vobis pontifices, sacerdotes et levites ac reliqui ecclesiastici gradus ex ordine? Unde primariæ et decimæ? Postremo, unde vobis dilectio Dei et proximi? ac reliqua mandata Decalogi? Quia ergo, secundum vos, ita nova facta sunt ut vetera relicta sint omnino et per Christum maledicta, abjiciantur procul dubio ab ejus Ecclesia, quæ supra diximus omnia, et plura quæ reticimus alia, et veteribus contraria fiant jam nova. Odio habeatur Deus et proximus, pater et mater inhonoretur, homo occidatur; omnes mœchentur, furentur, mentiantur, concupiscant, adulterent; conjugia nulla sint: omnis homo ad proximam sanguinis sui, et quæ ei affinitate jungitur, accedat. Ad summum quoque nec comedatur, bibatur nec dormiatur, sed relinquatur quidquid Vetus Testamentum exhibuit et exercuit,

tam in cultu divino quam in usu humano, et videlicet quia nec bestię eritis, nedum homines, imo ab eo quod est aliquid transibitis ad nihil. Nos potius, catholica aure intendentes tanto Apostolo dicenti : « Si qua ergo nova creatura, vetera transierunt, ecce facta sunt nova (II Cor. v, 17), » corde credimus et ore confitemur vetera, a vetere homine transeundo ad novum hominem Jesum Christum, nova facta esse; quemadmodum idem Apostolus mox secutus curavit declarare : « Omnia autem ex Deo, qui reconciliavit nos sibi per Christum (Ibid., 18). » Cujus singulari novitate innovantur omnia cęlestia atque terrestria : quando quicquid ad cultum Dei seu ad commodum sui vetus ille populus cęlestis acceperat, ad novum transtulit. Qui ideo novus dicitur, quia ab umbra ad veritatem, a signis ad res, a timore ad amorem, a servitute ad libertatem, a filiis irę ad filios gratię, a carne ad spiritum est translatus. Unde dicit Apostolus : « Vos non estis in carne, sed in spiritu, si tamen spiritus Dei habitat in vobis (Rom. viii, 9). » Et quomodo in carne non erant, quos epistolis instruebat, nisi secundum quod ipse ait : « In carne ambulantes, non secundum carnem militamus (II Cor. x, 3). » Hinc rursus inquit : « Nemo vestrum sibi vivit, et nemo sibi moritur (Rom. xiv, 7). » Et : « Vivo, jam non ego, vivit vero in me Christus (Gal. ii, 20). » Sic itaque nobis, et omnibus in novitate spiritus ambulare salagentibus, nova facta sunt omnia, templa scilicet et altaria, sacerdotes, sacrificia, candelabra, thuribula, cibus et potus, et quęque carnalis Israel tam in suppellectile quam in mandatis retinebat, vetera ut eadem et non eadem sint omnia, instar utique aquilę, quę dum naturaliter renovatur, juvenis eidem accedit, et senectus, non substantia, ab ea recedit. Pari tenore predicamus azymum Christianorum longe distare ab azymo carnalium Judęorum, quos ad umbram veritatis observandam et captandam sola promissio et desiderium terrena felicitatis invitabat : ut est longevitas, abundantia frugum, successio filiorum, perditio inimicorum et cętera. Nos vero, corpus veritatis ex azymo et in azymo rite venerantes atque retinentes, ore et corde pręgustamus jam quam suavis est Dominus : unum petentes ab ipso et hoc requirentes, ut maneamus in eo et ipse in nobis, in æternum. Sane si nutare vultis fermentato azymo, nutate quolibet aliquo liquore vinum : quo, sicut et azymo, Christus et vetus pascha finivit, et novum inchoavit. Si enim recipitis vinum, azymum cur abjicitis?

XLIV. Quod vero passio et mors Christi convenientius annuntietur azymo quam fermentato, ex hoc comprobatur quod Dominus ipse azymo discipulis memoriam sui agendam tradidit; et quod in lege panis afflictionis dicitur ut per hoc pręmoneretur affligere animas nostras, et pariter offerre sacrificium Deo spiritum contribulatum, cor contritum et humiliatum (Psal. l, 19), illud Apostoli recolentes : « Cum timore et tremore vestram ipsorum salutem

operamini (Philip. i, 12). » Et : « Si compatimur, et conregnabimus (II Tim. ii, 12). » Porro quę per legem fuerunt usque ad tempus correctionis imposita carnalibus Judęis, Paulus breviter colligens, ait : « Munera et hostię offeruntur, quę non possunt juxta conscientiam perfectum facere servientem, solummodo in cibus et potibus et variis Baptismatibus et justitiis carnis (Hebr. ix, 10). » Carnales ergo victimę atque purificationes varię in lege, in quibus maxima erat circumcisio, et cęterę justitię carnis, ut est differentia ciborum, festivitatis tabernaculorum, non arare in bove simul et asino, nec serere agrum diverso semine, et his similia; quę nihil sanctitatis conferebant conscientię, excepta devotione obedientię et admonitione spiritualis munditię; data sunt usque ad pręfinitum tempus a Patre, quando per Filium suum factum sub lege, redemit eos qui erant sub lege. Cujus carnales justitias evadens idem Apostolus ait : « Quę mihi aliquando fuerunt lucra, hæc arbitratus sum propter Christum detrimenta, et non solum detrimenta, sed etiam stercorea, ut inveniar in illo non habens meam justitiam quę ex lege est, sed quę ex fide Jesu Christi (Philip. iii, 7, 8). » Quod Colossensibus quoque denuntiat dicens : « Nemo vos judicet in cibo aut potu, aut in parte diei festi, aut neomenię, aut Sabbatorum, quę sunt umbra futurorum (Coloss. ii, 16). » Hactenus defendisse legem Moysi et azymum Eucharistię Christi sufficiat. Jam discutiamus vestra quę restant.

XLV. CONSTANTINOPOLITANUS. Sabbata vero quomodo in Quadragesimā judaice observatis? Aut non audistis in Evangelio dicentem quia transeuntes discipuli in Sabbatis cęperunt iter agere, evellente spicas et comedentes? Dicebant autem Judęi ad Christum : « Vides quid isti faciunt in Sabbatis? » Qui dixit : « Etiam. An nescitis quid egerit David, cum esuriret ipse et qui cum eo erant, quomodo intravit in templum, et panes propositionis comedit? » (Matth. xii, 1-4; Marc. ii, 23-26.) et cętera. « Et quia Sabbatum propter hominem factum est, non homo propter Sabbatum (Marc. ii, 27). » Qui et dicebant : « Quomodo homo iste est ex Deo, qui Sabbata non custodit? » (Ibid.) Et iterum loquente Christo in Sabbato ei qui manum aridam habebat; similiter et ei qui demonis spiritum habebat in Sabbato mandato, et murmurantibus Judęis et similia dicentibus, dicit Christus : « Hypocritę, unusquisque vestrum non solvit asinum a pręsepi, et bovem suum in Sabbato ducit adquare? » (Luc. xiii, 15) Et paralytico similiter, quem sanum fecit. Et ideo quę Sabbata cum azymis custodiunt, neque Judęi neque Christiani sunt, sed « similes sunt leopardo, » sicut magnus dicit Basilius, « cujus capilli nec nigri sunt, nec albi omnino. »

XLVI. ROMANUS. Quod nos Sabbata nec intra nec extra Quadragesimam judaice observamus, sufficienter monstratur superius. Vos autem si non judaizatis, cur saltem Quadragesimę non parcitis? ne, cum Judęis feriati et epulantes, jejunium Chris-

in sabbato dissolvatis. Unde testimonia evangelica quæ posuistis, omnino refragantur vobis, suffragantur vero nobis. Denique nos, ut discipuli Jesu, non solum iter agimus in sabbato et spicas evellimus, sed insuper piscamur, et quidquid oportet operamur, et hora competenti comedimus. Vos quod legitis discipulos spicas transeundo comedisse, a luce prima in vesperum studeletis variis deliciis et multo mero crapulam continuare. Nec mirum: cum istic quoque, obliiti etymologiæ vestræ, ex nomine, quod est *ἄζυμος*, dixistis David comedisse panes propositionis, id est, τοὺς ἄζυμους τῆς προθέσεως; quos negare non potestis fuisse azymos, si qua scientia veteris legis remansit apud vos. Deinde quoniam Sabbatum propter hominem factum est, non homo propter Sabbatum (*Marc. 11, 27*), nullo convivio aut otio honoratur apud nos tanquam Dominus, sed oneratur jejuniis et labore, veluti devotus servus Dominica sepultura occupatus. Mox, succedente die quam specialiter fecit Dominus, solemniter exultamus et letamur, quia in ea Christus resurgens a mortuis jam non moritur, mors ultra illi non dominabitur. Qui etiam pro custodia Sabbati non timemus a Christo notari hypocrisi, quoniam in eo non tantum manum aridam, sed et totum corpus curandum offerimus Deo et medicis. Nec tantum bovem et asinum solvimus a præsepio, et ducimus ad aquam, sed etiam arare. Ast vos volentes esse legis doctores, nec intelligentes quæ loquimini neque de quibus affirmatis, assertionem vestræ opinionis sic conclusistis.

XLVII. CONSTANTINOPOLITANUS. Et ideo qui Sabbata cum azymis custodiunt, neque Judæi sunt, neque Christiani sunt, sed « similes sunt leopardo, » sicut magnus dicit Basilius, « ejus capilli nec nigri sunt, nec albi omnino. »

XLVIII. ROMANUS. O mirabilis Græcorum philosophia! o ars Pelasga! o Atheniensis et Academica perspicacia! Unde tibi tantus stupor et vertigo repentina? Vere triplici fune lingua tua divinitus est ligata. Nam Græci sapientiam quærunt, quam simplex prædicatio Christianæ fidei stultam effecit, sicut Dominus reprobavit: « Perdam sapientiam sapientium, et prudentiam prudentium reprobo. Ubi sapiens? ubi scriba? ubi conquistator hujus sæculi? nonne stultam fecit Deus sapientiam hujus sæculi? » (*I Cor. 1, 20.*) Qua stultitia vos repleti, nec secundum divinas paginas definivistis aliquid, et magnum Basilium secundum humanas monstratis definivisse nihil. Falsissimum enim est ut qui Sabbata et azyma custodiunt, nec Judæi nec Christiani sint. Quia verissime Judæi sunt qui Sabbata et azyma custodiunt carnaliter. Sed et illud in infinitam dubietatem recidit, nec ullo modo consequens erit ut leopardus sit tantum, ejus capilli nec nigri nec albi sunt; quia præter hunc innumerabilia animalia sunt, quorum pili nec albi nec nigri sunt. O egregii scrutatores divini eloquii! o dociles discipuli magni Basilii, ex ejus præclaro fonte nihil nisi lutum hau-

A rere prævaluistis! cum hinc inde vobis resonaret rivus ille cœlestis lactis æterni mellis, Romanam et Occidentalem Ecclesiam vocans dominam, et obsecrans succurrere perditioni Orientis. Nunc, gratis subvertere Latinam Ecclesiam molientes, armamini contra nos quasi Basilii sententia, quæ multo vecordior invenitur illa ridicula Tiresiæ prophetia: *Quid quid dicam, aut erit, aut non.* Nempe accidit vobis illud satyrici proverbium:

Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus.

(Hor. *De arte poet.*, 159.)

Atque utinam tacuissetis, ut putaremini sapientes, cum Sapientia dicit: « Stultus, si tacuerit, sapiens putabitur. » Modo autem stultitia vestra omnibus nota est. Hinc reliqua perspiciamus.

XLIX. CONSTANTINOPOLITANUS. Quomodo autem et suffocata hi tales comedunt in quibus sanguis tenetur? aut nescitis ut omnis animalis sanguis anima ipsius sit, et qui comederit sanguinem, animam comedit? Et ideo, secundum hæc, nec gentiles ex toto sunt; illi occidunt, aut plagantes comedunt.

L. ROMANUS. Cur ex lege istud, secundum vos per Christum maledicta et derelicta, mandatum nobis opponitis? Nunquid vobis solis licet quidquid libet, ut modo ad legis patrocinium humiliter recurratis, et modo ab ea superbe tanquam anathematizata resiliatis? Nonne vetus lex, et non Evangelium, interdicit ut omne suffocatum et captum a bestia non comedatur? « Quia anima omnis animalis in sanguine est (*Lev. xvii, 11*). » Constat utique hoc mandatum ex illis esse quæ carnali populo ad qualemcunque munditiam seu justitiam carnis, non ad aliquam sanctitatem mentis data sunt ad tempus. Est enim de cibo: unde Apostolus dicit: « Nemo vos judicet in cibo (*Col. 11, 16*). » Ac si aperte diceret: Nemo vos velut Judæos discernat ab his inter quos habitatis, in differentia scilicet ciborum, et in reliquis quæ idem Apostolus adjecit. Quod autem hic, *judicare*, dixerit discernere, in Epistola ad Romanos liquet, ubi de diverso jejuniis quorundam loquens ait: « Alius judicat diem inter diem, alius judicat omnem diem (*Rom. xiv, 5*). » Quapropter, sicut idem ait: « Alius credit se manducare omnia (*Ibid.*, 2). » Is qui non manducat quedam, observans morem suæ patriæ et provinciæ, et præcepta majorum suorum, manducantem non judicet. Tu enim qui es, qui judicis alienum servum, qui salva fide et pura conscientia comedit quidquid a majoribus suis comedendum accepit? ut enim Dominus ait: « Non quod in os intrat coinquinat hominem (*Matth. xv, 11*). » Et secundum Apostolum: « Omnia munda mundis. Coinquinatis autem et infidelibus nihil est mundum, sed inquinatæ sunt eorum mens et conscientia (*Tit. 1, 15*). » Quod Romanis denuntians ait: « Scio et confido in Domino Jesu, quod nihil commune per ipsum, nisi qui existimat quid commune esse, illi commune est (*Rom. xiv, 14*). » Et post pauca: « Qui discernit, si manducaverit, con-

depreatus est : quia sicut non ex fide : omne autem quod non est ex fide, peccatum est (*Ibid.*, 23). Sed quamvis omnia munda sunt, tamen, secundum eundem Apostolum : « Malum est homini, qui per offendiculum manducat aliquid (*Ibid.*, 20) » quod frater modicæ fidei et adhuc infirmus in fide credit immundum et propter hoc non comedendum. Cui condescendere debemus in abstinentia escarum huiusmodi, ut possimus enim Domino lucrari : ne religionem Christianam pro aliqua esca incipiat abominari, et cibo nostro perdat frater, pro quo Christus mortuus est.

LI. Nos ergo quamvis a Domino et ab apostolis licentiam habeamus manducare omnia quæ nec nostræ nec fraternæ saluti officiant, consuetudine tamen provinciarum et præceptis majorum nostrorum hactenus detenti, devitamus comedere nonnulla, non quia mala aut immunda sunt, sed quia aut nobis aliquo modo non expediunt, aut longo usu in naturam jam verso horrent. Nonne draco populis Æthiopum in esca datus dicitur? Et nonnullæ nationes quibusdam vescuntur quæ aliæ penitus abominantur. Cur hoc, nisi quia unaquæque gens in suo sensu abundans, quædam sibi assumpsit, quædam rejecit? Unde nos quoque absque culpâ in antidotis plurima percipimus quæ ex serpentibus, et ex aliis quæ execramur animantibus, assumpta esse non dubitamus. Quod ergo infirmo qualiscunque medicina, hoc fame pereunti qualiscunque esca. Et sicut abominandus infirmus non est, artificialiter reffectus sanguine et cadavere aliquorum reptilium : sic nec fame tabescens, si sanguine et suffocato naturaliter sustentat miserabiles artus, potens etiam ad litteram cum beato Job dicere : « Quæ prius tangere nolebat anima mea, nunc præ angustia cibi mei sunt (*Job*, vi, 7). » Omnis enim creatura Dei bona, et nihil rejiciendum quod cum gratiarum actione percipitur : sanctificatur enim per verbum Dei et orationem. Et vos peregrinos, egenos et pauperes Christi, nec inter gentiles computatis, quibus nil est mundum, quia aliquando qualicumque cibo retinent a Deo sibi datum præsentis vitæ munus? Quare non potius signatæ arcas pecuniæ et promptuaria eructantia ex hoc in illud aperitis, et dispergitis pauperibus, ut justitia vestra maneat in æternum, et jam non sit eis necessitas præsumere cibum insolitum? Nunc autem, usuris et oppressionibus miserorum ditati et elati, calumniamini, si egens omnium sustentetur aliquo quod vos impinguati et crapulati abominamini; non attendentes Dominum misericordiam malle quam sacrificium. Qui primo mensis hominum post cataclysmum amovit aliqua quasi immunda, cum utique omnia fecerit valde bona, et rationalis creaturæ vitium abominabile sit apud Deum, non quælibet irrationalium creaturarum; voluntas quoque hominum aliquando sibi quædam vindicat, aliquando alienat. Cui Romani paucis annis ante Constantinum Magnum porcine carnis esum per Aurelianum imperatorem sibi vindicarunt. Et Græci

usque nunc ursinam alienant. Et certe si humanum super his interrogetis iudicium, immundior erit porcus reptilibus, sordibus atque reliquo suo pabulo. Sed sive nos, sive vos, quod a majoribus nostris accepimus aut usu tenemus comedendum, sic observemus, ut is qui non manducat, manducantem non spernat: et qui manducat, non manducantem non judicet.

LII. Considerate tamen ad quantam stultitiam devoluta sit vestra scriptura et sapientia, quæ cum ab hominibus exquirere deberet finem præceptorum Dei, id est charitatem de corde puro et conscientia bona et fide non ficta : hoc solum exquirendum putat, an aliquando comederint carnem ursinam. Cujus usum quamvis non admittatis, admittentibus tamen pro crimine reputare non debetis; quibus evangelica et apostolica auctoritas omnia edenda constituit.

LIII. Nec hoc dicentes suffocatum et sanguinem nobis contra vos defendentibus : antiquam enim consuetudinem seu traditionem majorum nostrorum diligenter retinentes, nos quoque hæc abominamur; adeo ut sanguinem vel quocunque morticinio aut aquis seu quacunque negligentia humana præfocato, apud nos aliquando vescentibus atque extremo periculo vitæ hujus, pœnitentia gravis imponatur : pro eo maxime quia antiquas consuetudines et traditiones majorum, quæ non sunt contra fidem, leges apostolicas arbitramur : nam de cæteris, quæ aucupio aut canibus seu laqueo venantium moriuntur, Apostoli præceptum sequimur : « Omne quod in macellum venit, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam (*I Cor.* x, 25). » Domini est terra et plenitudo ejus. Quod etiam in convivium gentilium vocatis concessit dicens : « Si quis infidelium vocat vos ad cœnam et vultis ire : Omne quod vobis apponitur manducate, nihil interrogantes propter conscientiam (*Ibid.*, xxvii). » Dominus quoque pro mercede prædicatoribus suis providens alimoniam, dixit eis : « In domo recipientium vos manete edentes et bibentes quæ apud illos sunt (*Luc.* x, 7). » Ecce Dominus non dixit quædam apud illos comedite, sed indifferenter quæ apud illos sunt. Quapropter omnis homo scientiam habens, si simpliciter edit et bibit quicquid in macellum venit aut quod sibi apponitur, nullatenus est culpandus, nisi inde aliquam immunditiam conscientie suæ contrahat. Quia non quod intrat in os, sed quod procedit de ore coinquinat hominem (*Matth.* xv, 11). Nec esca aliqua est in vitio, sed immoderatus appetitus. Verum, ne scandalizetur frater infirmus in fide, qui putat aliquid commune vel immundum esse; si quis dixerit : hoc suffocatum est, vel morticinium; non est comedendum, ut Apostolus de iolothyto ait : « Si quis dixerit, hoc immolatum est idolis. nolite manducare, propter eum qui indicavit, et propter conscientiam. Conscientiam autem dico, non tuam, sed alterius (*I Cor.* x, 28, 29). » Multa siquidem usu aut traditione majorum ita observamus, ut ali-

ter facientes omnino abhorreamus, sicut est non lotis manibus manducare. Quod quamvis, juxta sententiam Veritatis, non coinquinat hominem, tamen velut immundum exhorreere solet homo hominem non lotis manibus manducantem.

LIV. Sed forsân dicturi estis: Non solum in Veteri, sed et in Novo Testamento ab Apostolis traditum gentibus ut abstineant a sanguine et suffocato. Nec nos nescimus, tamen pro loco et tempore nonnulla carnalia veteris legis mandata apostolos observasse scimus, quando adhuc quasi in matutino crepusculo tenebræ et lux confulgebant, et intuentium oculos nunc huc, nunc illuc, reducebant. Sic apostoli in Judæa commorati, aliquando, claritate Evangelii expergefati, ab umbra legis recedebant; aliquando, necessitate vel consuetudine torpentes, in eam recidebant. Denique sorte associarunt sibi Matthiam, et templum, in quo adhuc sanguis animalium offerebatur, orationis gratia frequentabant. Ipse quoque vertex apostolorum Petrus, modo cum gentibus comedeat, modo ab eis timens se subtraheret. Cujus coapostolus Paulus, quamvis dixerit Galatis: « Si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit (Gal. v, 2), » tamen dilectum discipulum propter subintroductos falsos fratres circumcidit, et cum aliis purificatus in templo sacrificium legis exhibuit. Sed ubi, ab angustiis Judææ exclusi, amplitudine gentium suere potiti, mox, quasi catenis servitutis palam erepti, quotquot ad spiritualem gratiam attrahebant, a carnalibus cæremoniis legis avertere non cessabant. Quod procul dubio ex præcedentibus et subsequentibus verbis Pauli intelligitur, ubi sic protestatur: « Spiritus manifeste dicit quia in novissimis temporibus discedent quidam a fide, attendentes spiritibus erroris, et doctrinis dæmoniorum in hypocrisi loquentium mendacium, et cauteriatam habentium conscientiam, prohibentium nubere, et abstinere a cibis quos Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus et his qui cognoverunt veritatem. Quoniam omnis creatura Dei bona est, et nihil rejiciendum quod cum gratiarum actione percipitur. Sanctificatur enim per verbum Dei et orationem (1 Tim. iv, 4-5). » Ecce tantus Apostolus, raptus usque ad tertium cælum et in ipsum paradysum, proclamat omnia munda mundis, et nihil rejiciendum quod cum gratiarum actione percipitur, quia per verbum Dei et orationem sanctificatur. Et vos qui estis, qui, attendentes spiritibus erroris et doctrinis dæmoniorum, in hypocrisi loquimini mendacium, scripta Latinis populis destinantes ut relinquunt mandata Dei et quæ graviora sunt legis, judicium scilicet et misericordiam et fidem, et sequantur traditiones et opiniones vestras, quasi nullos usque nunc habuerint prædicatores ac patres, ac necesse habeant a vobis doceri quæ sint elementa sermonum Dei?

LV. Nempe inter alia ignaros omnium comamini instruere quid et qualiter præparatum comedant,

A et eos asseritis nec gentiles esse nec Judæos, nisi obediant. Quia, ut dicitis, gentiles occidunt, aut plagantes comedunt: quasi Latini solii sint animalia viva aut integra comedere. Nunquid archimagiri omnibus nationibus delegati estis? Et si forte alicui fame deficienti animæ obsonium vel victus desit, avis autem et ovis adsit, sed ferrum absit, satius erit eum inedia delicere quam quovis ingenio ea maciare et comedere? Itaque doctrinis variis et peregrinis nolentes abduci: « Scimus et confidimus in Domino Jesu, quia nihil commune per ipsum, nisi ei qui existimat quid commune esse, illi commune est (Rom. xiv, 14), » sicut Paulus dicit. Deinde optimum est gratia stabilire cor, non escis, quæ non profuerunt ambulanti in eis. Sed jam insistamus reliquis.

LVI. CONSTANTINOPOLITANUS. Etenim Alleluia in Quadragesima non psallitis, sed semel in Pascha tantummodo, quod interpretatur *Dominus venit, laudate, hymnum dicite, et benedicite eum*. Ergo secundum hoc neque *Laudate*, neque *Benedictus qui venit*, psallitis. Et istud vero Alleluia hebraice dictum est.

LVII. ROMANUS. Scimus Alleluia hebraice dictum, et latine interpretari *Laudate Deum*, sed quod etiam, *Dominus venit*, aut, *Benedictus qui venit*, interpretetur, nescimus, nec nisi a vobis hactenus audivimus. Porro ipsum Alleluia, sicut calumniæmini, non solummodo in Pascha cantamus, sed omnibus totius anni temporibus, exceptis novem hebdomadibus quibus id intermittere a patribus nostris accepimus; scilicet quibus negligentias aliorum temporum diluere attentius debeamus. Sicut enim quondam populus in cremo, peccatum idololatriæ in seipso puniturus, et Ninivite pœnitentiam in prædicatione Jonæ acturi omnem ornatum suum et delicias deposuerunt, et saccum et cinerem sibi imposuerunt; nec tam peregrinis verbis ac exquisitis seu dulcisonis melodiis, sed propriis sermonibus, et incompositis sive amaris ejulatiis ad Dominum clamaverunt: sic et venerabiles patres nostri agere consueverunt. Unde, ornamenta et delicias divitis linguæ tempore Quadragesimæ deponentes, pauperinum habitum nostræ linguæ nobis imponimus, et, stulti facti propter Christum, nihil nos scire iudicamus, nisi ipsum crucifixum. Cujus districtum præ oculis habentes judicium, vinculati et gravati peccatis, tanquam idiotæ, vix audemus vel in nostro idioma interpellare Deum. Nam ex libro Sapientis didicimus: quia « non est speciosa laus in ore peccatoris (Eccli. xv, 9). » Et tamen tunc jugiter hymnum dicimus Domino, atque *Benedictus qui venit* psallimus, et omnem creaturam ad laudem ejus die noctuque invitamus, dicentes *Laudate Dominum*, sed, ut prædiximus, patria voce tantum. Tunc quoque alium angelicum hymnum intermittimus, id est *Gloria in excelsis Deo*. Denique hi duo solummodo hymni ab angelis in Novo Testamento inveniuntur decantati: *Alleluia* scilicet, et *Gloria in excelsis Deo*.

Quos pariter in Septuagesima intermittimus ; quia peccato veteris hominis a conventu angelicæ jubilationis expulsi in hujus miseræ vitæ Babylonem, super flumina ejus sedemus et flemus, dum recordamur illius Sion in qua Deum decet hymnus, dicentes adversariis nostris : « Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena ? » (*Psal. cxxxvi, 4.*) Siquidem vetus homo vetus et non novum canticum cantare potest, donec post hanc laboriosam vitam, quæ significatur per Quadragesimam, renovetur in agnitione secundum imaginem ejus qui creavit eum, per resurrectionem Jesu Christi ex mortuis. Nec tamen *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth* in Quadragesima intermittimus, quanvis sit hymnus angelicus et in Novo Testamento decantatus, qui et in Veteri prius fuit dictus, fidem videlicet perfectam patrum humiliter Deo offerens, nullum autem meritum bonæ operationis eorum attollens. Sic et nos interim in hac nostræ peregrinationis Quadragesima, scientes nos per fidem et non per speciem ambulare, sed sola fide apud Deum præsumimus, supplici confessione dicentes : *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth* ; cui, de operibus diffidentes, cum Psalmista proclamamus : « Non intres in iudicium cum servis tuis, quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens (*Psal. cxlii, 2.*) »

LVIII. Quod autem novem hebdomadibus « Alleluia » intermittimus, non incongrue per novem hebdomadas novem ordines angelorum accipimus. Quorum decimus ordo, per superbiam corruens, angelicum numerum imminuit, et felicitatem perturbavit. Qui dolentes suæ diminutioni, et parem ruinam timentes sibi, a perfecta laude Creatoris fuere præpeliti. Quorum recuperationi et consolationi consulens omnipotens Creator primum hominem de limo terræ formavit, qui sui generis multiplicatione damna cœlestis patriæ resarciret, atque angelorum gaudia suppleret. Qua spe angelicus chorus ad modicum exhilaratus, nec mora, ex lapsu ipsius hominis fuit conturbatus. Unde ille novem ordinum concentus in laude Creatoris remansit imperfectus, donec in Christo resurgente resurrexit prolapsus ille protoplastus. Ibi augmento sui collegii et meliori spe angelicus exercitus gavisus, in novum « Alleluia » consurrexit totus, et in eo perstat devotus. Quem et nos pro modulo nostro imitantes, a Septuagesima, quando lapsus protoplasti in Ecclesia recitatur, « Alleluia » novem hebdomadibus intermittimus, scilicet in pascha, ubi Christus resurgens a mortuis tristitiam nostram in gaudium vertit, et « Alleluia » reddit. Quod utique si non aliquando Latina Ecclesia decantaret, reprehendi a vobis non deberet, cum tamen in sua lingua laudem Domini personaret. Nunc quoque sit ista vestra superbia miramur, quæ latrat Latinos non pertinere ad Deum, si Hebraice aut Græce non persolvant et hymnum et debitum officium, cum etiam Latina lingua principaliter consteatur quia Dominus

PATROL. CXLIII.

A Jesus Christus in gloria est Dei Patris. Ipsa quidem cum Hebræa et Græca titulum crucifixi Domini complevit, et, quæ erat novissima, facta est prima : ferro et fide usque ad adventum maligni Antichristi et benigni Jesu Christi defendens sibi terrenam et cœlestem potestatem. Hinc, jam diu calumniis vestris reluctati, breviter attingamus intentionem vestri epilogi.

LIX. CONSTANTINOPOLITANUS. Cur tantam deceptionem horum talium non aspicitis, nec intelligitis, neque corrigitis populos, sicut qui debentur iudicari a Deo ? Non derelinquitis quod dicitur quoniam hoc Petrus et Benedictus et Paulus et cæteri docuerunt ? Decipitis vos ipsos et populum in istis. Quæ vero scripsi, ea sunt quæ Petrus et Paulus et cæteri apostoli et Christus docuit, et sancta atque catholica Ecclesia suscepit et custodit religiose ; quæ et vos correcti custodite.

LX. ROMANUS. Sicut sufficienter monstratur superius, converso ordine et versa vice procederent hæc rectius, scilicet si vos seducios, seductores et mature iudicandos a Domino diceremus. Quia volentes esse doctores, nec intelligentes quæ loquimini neque de quibus affirmatis, sanctorum apostolorum et catholicorum puram doctrinam humana præsumptione fermentatis, omnino decipientes vos et alios in istis. Quæ autem nunc vobis scripsimus, Christus docuit, et apostoli ipsius ; quæ ab eis et a sanctis Patribus sancta et catholica suscipiens Ecclesia religiose observat hactenus ; quæ et vos correcti observate, si non vultis a Christo anathema esse. Porro Benedictus monachorum Pater egregius in nullo a vobis est detrahendus, quia fide, doctrina et vita præcipuus, nec ad dextram nec ad sinistram aliquando declinavit a recta via, nec terminos quos Patres posuerunt est transgressus, nec leopardum curavit definire, sed regulam discretionis plenam cœnobitis tradere. In qua et si constituit esum carniū infirmis, et femoralia in itinere positus, absit tamen ut arbitraretur hæc duo pejora esse fornicatione, quam quidam vestratium adeo sibi defendunt, ut publice profiteri nec erubescant nec metuant, tale esse fornicari, quale est quolibet pomo vesci et refici ! Unde et fornicantes Sarabaitas venerantur : femoralibus vero et carnibus in necessitate utentes cœnobitas omnino detestantur. Sed quid dicit Propheta ? « Væ his qui dicunt bonum malum, et malum bonum (*Isai. v, 20*) ! » Nunquid vas electionis beatus apostolus Paulus alicubi definit : Neque carnibus aut femoralibus utentes, regnum Dei possidebunt ? Qui tamen plerisque locis vehementer inculcat, dicens : « Nolite errare ; neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores regnum Dei possidebunt (*I Cor. vi, 10*). » Item : « Fornicatores et adulteros iudicabit Deus (*Hebr. xiii, 4*). » Et : « Omne peccatum quodcumque fecerit homo, extra corpus est : qui autem fornicatur, in corpus suum peccat (*I Cor. vi, 8*). »

LXI. CONSTANTINOPOLITANUS. Azymas vero et cu-

stodias Sabbathorum projicite miseris Judæis. Similiter et suffocata barbaris gentibus, ut flamus puri omnes in immaculata et in recta fide, et unus grex unius pastoris Christi. Cujus in cruce divino sanguine inebriati, laudamus puri pure Patrem et Filium et Spiritum sanctum : universa Mosaicæ legis et ab eo custodita derelinquentes sine Deo Judæis. Qui velut cæci perquirentes Christum, lumen amiserrunt, permanentes in umbra sicut insipientes perpetuo.

LXII. ROMANUS. Superius monstravimus copiose, nec Sabbata vel azyma nos judaice observare, nec suffocata gentiliter manducare, sed apostolicam catholicamque fidem principaliter retinere, nec proacaciter refugere, sed humiliter fugere ad unum unius summi boni Pastoris ovile, qui posuit animam suam pro ovibus suis : quas vocem suam, non alienorum, recognoscentes et sequentes carne sua instanter cibant et sanguine potant, ut corde, ore et opere collaudent sanctam et individuum Trinitatem. Unde super omnia dolemus veteres anias vestro de pulmone hactenus non potuisse revelli. De quibus in Actibus apostolorum dicitur : « Athenienses ad nihil aliud vacabant, nisi addiscere aut audire aliquid novi (Act. xvii, 21). » Sed jam profanas vocum novitates devitando, veterem pelliculam quantocius abjicite, ne, quod absit ! dicatur vobis Sponsi voce : « Si ignoras te, egredere et abi post vestigia gregium, et pasce hædos tuos (Cant. i, 7) : » illos scilicet quos ipse pastor in fine a sorte humilium ovium separat ; quia, lascivi et petulci, hic se vi superbiæ exaltare non cessant.

LXIII. Deinde si universa Mosaicæ legis relinquimus Judæis, nulla honestas aut sanctitas remanebit nobis, ceu ex superioribus recolligere potestis. Relinquantur ergo eis sola carnalia mandata, et sanctum sæculare, in quibus cæci quærun quid invenire, dum umbram sectantes exsulant a luce. In qua umbra numeratur et Sabbathum vestrum, Apostolo dicente : « Nemo vos judicet in cibo aut potu aut in parte diei festi, aut neomeniæ aut Sabbathorum, quæ sunt umbra futurorum (Coloss. ii, 16). » Porro sicut sine Deo sunt Judæi, sic et omnes hæretici. Verum ne quid sit minus, quod sequitur attendamus.

LXIV. CONSTANTINOPOLITANUS. Hæc autem hujusmodi multoties et ipse cum populo agnoscens docuisti eos, et correctus scripsisti multis talem consuetudinem habentibus. Et ut habeas salutem animæ tuæ, mitte principibus sacerdotum et sacerdotibus, et adjura ut per hæc seipsos corrigant et populum, ut mercedem et in istis habeant. Et si hoc feceritis, propono et per secundam scripturam majora et perfectiora his scribere tibi fidei vera ostensione et firmamento animarum, pro quibus Christus posuit animam suam.

LXV. ROMANUS. O viri cordati, perpendite hic et cavete hæreticorum callidam subreptionem ; qui per benedictiones et dulces sermones seducunt

corda innocentum. Ecce his specialiter Transensem episcopum Joannem, cui talia scripsistis, alloquentes, oleo peccatoris caput ejus impinguare satagitis, dicentes : « Hæc autem hujusmodi multoties cum populo agnoscens docuisti eos, et correctus scripsisti multis similem consuetudinem habentibus. » Sed nos e contrario per Salomonem dicimus vobis. « Os quod mentitur, occidit animam (Sap. i, 11). » Neque enim præfatus episcopus correctus a vobis aliquando talia populum docuit aut cuiquam super his scripsit. Quod si fecisset, correctus a nobis fuisset, cur, correptus non autem correctus a vobis, talia præsumpsisset ? Sed ille qualiscunque sit in opere, sanus tamen hactenus existit in orthodoxa fide juxta capacitatem suæ intelligentiæ. Unde, nullis vestris assurrationibus acquiescens, adhuc persuaderi non potuit ut alieni sacerdotum has vestras nœnias pro correctione illorum et populi cum adiutoribus mitteret. Et ipse non solum nullam mercedem in his haberet, sed insuper gradus sui periculum incurreret. Cui etiam, si vobis in vestris nugis obediat, aliud mercedis repromittis : scilicet vos secundo ei scriptum ire majora et perfectiora his, vera fidei ostensione, ac firmamento animarum, pro quibus Christus posuit animam suam. In quibus plane promissis antiquum ritum hæreticorum retinetis, quorum sermo sicut cancer serpit, et pollicetur curiosis fastigium perfectæ scientiæ, ut pertrahat ad barathrum extremæ stultitiæ. Quorum vanitatem Sapientia Dei per Salomonem proprie demonstrans ait : « Mulier stulta et clamosa, pleneque illecebris, et nihil omnino sciens, sedet in laribus domus suæ, in excelso urbis loco, ut vocet transeuntes per viam, et pergentes itinere suo. Quis est parvulus ? declinet ad me. Et recordi locuta est : Aquæ furtivæ dulciores sunt, et panis absconditus suavior. Et ignoravit quod gigantes ibi sunt, et in profundis inferni convivæ ejus (Prov. ix, 13-18). » Illic plane hic vestri efficax depictor est, qui majora et perfectiora ad ostensionem fidei et firmamentum animarum pollicemini invitando parvulos et recordes ad aquæ furtivæ dulcedinem, et panis absconditi suavitatem. Vere omnino aqua furtiva est, in qua rebaptizatis Latinos catholice baptizatos, quod nullus catholicus adhuc præsumpsit scilicet ut rebaptizaret aliquos, in nomine sanctæ Trinitatis ab ipsis etiam hæreticis baptizatos. Vere omnino ad nescio quem panem absconditum invitatis, quanto vivifica et terribilia sacramenta corporis et sanguinis Jesu Christi profanis pedibus conculcatis.

LXVI. Hæcine sunt illa majora et perfectiora, ut tanta oblatio imponatur altari, quanta nequaquam a ministris vel a populo sumi, et idcirco debeat subterrari, aut in potum ad hoc præparatum projici ? Hæcine quoque sunt illa majora et perfectiora, ut novus maritus et recenti carnis voluptate resolutus et totus marcidus Christi ministret altaribus, et ab ejus immaculato corpore sanctificatæ manus confestim ad muliebres transferat anaplous ?

Illicecne sunt illa perfectiora, ut mulieribus Christianis in partu vel in menstruo periclitantibus communicatio degenetur? aut pagani baptismus interdicator? et parvulis morituris ante octo dies regeneratio per aquam et Spiritum sanctum subtrahatur? In quo utique crudeliores Herode, non tantum in corpore sed et in anima quotidie trucidatis parvulorum innumerabilem populum; et destinatis ad ignem æternum. Nunquid etiam inde est quod hominis morituri imaginem affigitis crucifixæ imagini Christi, ita ut quidam Antichristus in cruce Christi sedeat ostendens se adorandum tanquam sit Deus? Nunquid et illud inde est quod

A pejus sit monachos femoralibus indui et carnibus vesci, quam fornicari? Ideone clauditis Ecclesias Latinorum et dirigitis scripta per totum orbem, ut ad hæc majora et perfectiora pertrahatis omnem Christianum populum? Non sunt hæc talia ostensio veræ fidei, sed adinventio diaboli. Nec sunt firmitermentum, sed destructio animarum. Pro quibus omnibus et aliis, quos longum est scripto prosequi, erroribus, nisi resipueritis et digne satisfeceritis, irrevocabile anathema hic et in futuro eritis a Deo, et ab omnibus Catholicis, pro quibus Christus animam suam posuit.

EXPLICIT RESPONSIO.

INCIPIIT

CUJUSDAM NICETÆ

PRESBYTERI ET MONACHI MONASTERII STUDII

LIBELLUS CONTRA LATINOS EDITUS

Et ab apocrisiarum apostolicæ sedis Constantinopoli repertus

I. Niceta presbyter et monachus monasterii Studiorum, qui prænominor Pectoratus: Romanis, de azymis et sabbatorum jejuniis, et nuptiis sacerdotum. Bona est dilectio ad proximum, o omnium gentium sapientissimi et nobilissimi Romani. Ex habitudine enim dilectionis ad proximum, et humilitas abundat ad eum qui habet illam. Ipsa autem abundans efficit participem sui omnia diligere, omnia sustinere, ut ait divinus Apostolus, et non inflari adversus proximum suum aliquando, neque ea quæ ipsius solius sunt querere, aut zelum habere adversus eum et altercationem et æmulationem. Omnia enim hæc dilectionem persequuntur et humilitatem, et faciunt hominem non secundum Deum ambulare, sed secundum hominum libitum. Quod et Paulus arguit, dicens: « Cum sit inter vos zelus et contentio et discordia, nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis? » (I Cor. III, 3) Propter quod rogo vestram charitatem, humiliari vos propter Dei præceptum, et audire a nobis indignis et minimis.

II. Requirentes enim ab illis qui ex diversis provinciis Romanorum peregrinantur hic de azymis, quid dicemus de his in dilectione Christi ad vos? Qui azymorum adhuc participant, sub umbra legis sunt, et Hebræorum mensam comedunt, non autem rationalem et vivam Dei mensam, et nobis qui credidimus supersubstantialiam, quemadmodum superius exigere supersubstantialiam docti sumus pauperem. Quid enim est supersubstantialis, nisi quia

nobis est consubstantialis? Alter autem nullus est nobis consubstantialis panis, sed corpus Christi, quod consimile nobis est secundum carnem humanitatis ipsius. Si autem animata est nostræ massæ substantia qua Verbum induit se, ergo non substantialem nobis panem comeditis, quia azymorum participimini. Azyma enim inanimata sunt, sicut ipsa rerum natura declarat atque liquidius edocet. Intermistum enim modicum fermentum in farina et commista sibi, ipsa unam efficit seipsam propter fermentum, vivifica quadam virtute, et calefacit eam, et tam mobilem quam vivam operatur. Quod in azymo fermento Pharisæorum, quod effugere nos sermo ammonet, neque effectum est aliquando, neque fiet omnino. Divinæ enim effecti sumus participes naturæ, cujus et participamur quotidie, qui communitatem habemus cum Christo, sicut dicit et Petrus vertex: « Gratia vobis et pax multiplicetur in cognitione Dei, et Jesu Domini nostri (I Petr. I, 2). » Et post pauca: « Ut per eam efficiamini divinæ participes naturæ (II Petr. I, 4), » non autem fermento azymi intersectorum Dei. Divinam autem naturam, quisquis rationis est dominus, dicit aliquando azymum et mortuum fermentum Judæorum, quod in sacrificio vos Deo offertis, quod in figura veræ et vivæ carnis Domini comeditis? Quomodo unitatem habebitis cum Christo, vivente Deo, mortuum, ut dictum est, et infermentatum fermentum comedentes, legis, umbræ, non Novi Testamenti? Si enim et hoc dixeritis, sed non sic se ha-